

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

Лабораторія моніторингу суспільно-політичних процесів

**Тези доповідей, виступів і пропозицій
учасників II-го круглого столу**

**СИТУАЦІЙНІ ЧИННИКИ ОСОБИСТІСНОГО
ТА СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

(28 квітня 2015 р.)

КИЇВ – 2015

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ: ОЦІНКИ, МОДЕЛІ, ПРОГНОЗИ

СТАН ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ: РОЗКОЛ ЧИ КОНСОЛІДАЦІЯ?

ФРОЛОВ П. Д.

к. психол. н., с. н. с.,

завідувач лабораторії соціально-психологічних технологій,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

Проблема розколу українського суспільства не є новою. Вже у 1994 р. лише найледачіші політологи не ілюстрували своїх аналітичних коментарів, які стосувалися президентських перегонів за участю Кравчука і Кучми, «мапами», на яких чітко було видно, що Україна розпадається на дві частини: «переважно україномовний захід і центр» і «переважно російськомовний південь і схід». У тому ж 1994 р. заговорили й про громадянську війну. Майже 20 років «розкол України» був реальністю віртуальною, яку регулярно використовували під час виборів. Втім, віртуальні реальності, звісно, не виникають самі по собі, а тим більше – всупереч реальній суспільній ситуації. Штучний характер проблеми не означає, що «розкол України» є брехнею чи вигадкою. Адже віртуальна реальність усе-таки спирається на окремі явища та події дійсності. У нашому випадку побудова віртуальної реальності «розколотої України» спирається на реальні відмінності (історичні, культурні, світоглядні, мовні) між різними регіонами України.

Події, що їх протягом минулого року довелося пережити Україні, породили у політикумі, експертному середовищі суперечливі оцінки. На думку одних політиків ці події дали можливість наочно переконатися, «до чого ведуть чвари, ненависть і внутрішня нетерпимість. Від яскравих і кричущих гасел, які сіють ворожнечу, – один крок до розколу суспільства, від розколу суспільства – один крок до загальної ненависті, а від неї один крок до війни. І якщо люди забувають про цінність миру й згоди, то всі ці три кроки вони роблять в одну мить» (Лукашенко). Інші політики, навпаки, вважали минулого року ми стали свідками консолідації суспільства навколо захисту держави, а його головним підсумком стало утвердження повноцінної української нації без поділу на конфесії, мови і так далі, яка зараз охоплює майже 90% населення України – за винятком Криму і Донбасу, які окуповані (Стецьків Т. В.).

Чи не найпростішим способом визначення ступеня консолідації як суспільства, так і громадської думки є оцінці судження громадян з цього приводу. Наявні результати опитувань громадської думки свідчать про усвідомлення нашими співвітчизниками як небезпеки розколу суспільства, так і бажання консолідувати його. За даними всеукраїнського опитування, проведеного Центром Разумкова у вересні 2012 р., погодилися з тим, що українське суспільство розділилося на дві майже ворогуючі частини за регіональною ознакою 41,9%, не погодилися – 42% опитаних. Інші (16,2%) вагалися з відповіддю. (Найбільше переконаних в існуванні такого розколу було на Півдні та Сході – 59,5% і 41,1% відповідно. А тих, хто заперечував наявність розколу, найбільше на Заході та Центрі – 49% і 44,8%). Євромайдан не тільки підтвердив наявність регіонального поділу суспільства, але й

посилив його. У грудні 2013 р., як свідчать результати всеукраїнського опитування, проведеного компанією Research & Branding Group, підтримували київський Євромайдан 49% респондентів, не підтримували – 45%. *Найбільшою підтримкою Євромайдан користувався на Заході (84%) і в Центрі (66%) України. Симпатизувала Євромайдану третина жителів Півдня України (33%) і 13% жителів східного регіону. Найбільше тих, хто не підтримував київський Євромайдан було на Сході (81%) та Півдні (60%) України, серед жителів центральних областей таких було 27%, західних – 11%.*

Перемога Євромайдану та проголошення його революцією гідності не стали основою консолідації громадян. У річницю від його початку 38% респондентів, опитаних під час загальноукраїнського дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи», вважали Майдан усвідомленою боротьбою громадян, що об'єдналися на захист своїх прав», на думку ще 17% цей протест населення був стихійним. Як «державний переворот» визначали Євромайдан 31% населення, причому 16% вважали, що цей переворот був підготовлений політичною опозицією, а 15% певні, що він був здійснений за підтримки Заходу. Доволі поляризованою є громадська думка й щодо ініціаторів війни на Донбасі – народною війною проти окупантів збройне протистояння на Донбасі вважає 48,7%, нікому непотрібною війною, розв'язаною нинішньою українською владою – 30,8% опитаних. Наведених даних здавалося би цілком достатньо для висновку про наявність у громадській думці чималої кількості розколів, які унеможливають консолідацію українського суспільства. Проте це не так, і доказом цього знову ж таки є опитування громадської думки. Моніторингові дослідження Інституту соціальної та політичної психології, проведені у березні, травні, вересні та грудні 2014 р., свідчать що із думкою «Україна занадто різна, і в одній державі нам не ужитися» погоджувалися лише 14,3% - 17,4%, не погоджувалися – 60 – 69% респондентів. Як бачимо, баланс думок громадян з приводу суспільно значущих проблем не може бути достатньою основою для оцінки ступеня консолідованості громадської думки. Результати розподілів відповідей респондентів, аналогічні тим, що наводились вище, переконливо свідчать, що соціологічні опитування дозволяють оцінюють ступінь консолідації громадської думки доволі поверхово і можуть слугувати насамперед для попередніх експрес-оцінок.

Результати такого роду опитувань ставлять перед нами три групи запитань:

1. З чим ми насправді маємо справу – з віртуальним розколом, тобто із спробою використати наявні суперечності чи фіксовані соціопитуваннями відмінності у позиціях громадян вказують на реальний, фактичний розкол думок? Значною мірою це залежить від того, чи вірять у це політики та пересічні українці.

2. Хто є автором ідеї розколу? Кому вона вигідна? (В якості бенефіціарів такої ідеї зазвичай називають Росію, Захід чи інших іноземних гравців. Свого часу у цій ідеї були зацікавлені наші націонал-демократи (говорилося про галицький патріотизм, бажання західних регіонів відділитися від непатріотичної решти України). Активно послуговувалася цією ідеєю й українська влада, як грала на існуючих розбіжностях, суперечностях (згадаймо хоча би такі політичні проекти як «За Єдину Україну», «Злагода» тощо).

3. Що може стати основою консолідації ГД та країни в цілому? На сьогодні, на жаль, переважає так звана негативна консолідація, тобто консолідації проти чогось, а не за.

ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ УКРАЇНСЬКОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ – ЦЕ БЕЗВИХІДЬ ЧИ НЕВМІННЯ АДАПТУВАТИ УНІВЕРСАЛІЇ?

АФОНІН Е. А.

**д. соціол. н., професор, заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри державної політики та суспільного розвитку,
Національна академія державного управління при Президентіві України**

Сьогодні ми маємо справу з динамічним суспільством. Сама ситуація і нові чинники не є тими сталими конструкціями, якими вони поставали перед нами у радянську добу. Нинішнє реалістичне суспільство (а не ідеальна модель) – це нове поле прояву, нова динамічна ситуація. Змінні чинники, змінність поля чинників в новій ситуації, в нових умовах не дає іншого шляху, ніж взятися за моніторингові процедури, з тим щоб спостерігаючи їх динаміку ми могли втручатися керівним чином в ці речі, оскільки, згадуючи першого англійського матеріаліста Френсіса Бекона, керувати природою, а отже – і суспільством, можна лише підкоряючись її законам.

Говорячи про трансформацію, суспільно-трансформаційний перехід ми маємо чітко усвідомлювати, що в ньому діють змінні чинники та їх порядок. Вони, власне, й спричинюють нелінійний характер соціальних процесів. В цьому переконують нас данні авторського моніторингу загальносистемних змін в Україні, що в ньому за період 1992-2014 рр. було здійснено 82 репрезентативних психосоціальних дослідження.

Наприклад, лише тільки за один 1999 р. ми констатували на латентному рівні 6 таких «нелінійних» змін. Гадаю, немає потреби переконувати вас, що «Помаранчева революція» (2004), яка стала символом «виходу на політичну арену громадянина» і «Майдан гідності» (2013-2014), що виявив «зубастість» цього ж самого громадянина – це якісно різні вияви соціальної самоорганізації Українського громадянського суспільства. Зосереджуючи в собі кращі риси європейської толерантності українці 2004 р. не піддалися намаганням опозиційної політичної Партії Регіонів заподіяти суспільний конфлікт. Підвезені поїздами до Києва близько 10 000 «шахтарів» сідали разом з киянами і пили, причому не горілку, а чай! Геть іншим – прозрілим і зубастим виглядав вже майдан і українці 10 років по тому. Щоправда, нині вони вже несли в собі, як свідчать данні наших досліджень, чималий потенціал конфліктності. Не забарилися скористатися з цієї обставини опозиційні політичні сили та їх натхненники в Москві. Вони та представники крупного капіталу активно сприяли анексії Криму та розв'язанню війни на Донбасі.

Схоже, що й досі Громадянин не став повноцінним суб'єктом політичного процесу в Україні, повноправним партнером Держави і Бізнесу, які не відмовилися від своїх претензій на політичну й економічну монополію в країні. Проте в публічній артикуляції, у т. ч. в опитуваннях громадської думки, він дедалі мужніє, набирає сили й впливовості, примушує владу до демократії. Якщо донедавна основні керівні імпульси в суспільній системі чинили дію «вертикалі» – зверху вниз, коли влада визначала ситуацію, то останнім часом система поступово, як і ситуація в Україні в цілому перегортається дзеркально. Для здійснення в цих умовах ефективного політичного управління потрібен системний моніторинг, аби цілісно бачити нелінійну суспільну динаміку та вчитись адекватним управлінським діям.

Перешкоди, що постають на шляху України до (ліберальної) демократії, що, власне, й спричинює динамічний характер суспільної системи – це, головним чином,

стереотипи колишньої свідомості, що їх несе в собі політична еліта і частина суспільства, та наслідки взаємодії цієї свідомості з суспільним середовищем (адекватність або неадекватність).

Стосовно адаптаційних механізмів, зазначу, що Україна має чималий потенціал адаптаційних можливостей як системної характеристики, що задає компромісний характер взаємодії всіх її ключових суб'єктів у контексті регуляції свого життя. Він полягає у ключовому слові – співпраця, в основі якої сильна Громадянськість, яка надійно поєднується з Державністю.

ПОЛІТИКА РЕФОРМ І ПОПУЛІЗМ

ВАЛЕВСЬКИЙ О. Л.

д. н. держ. упр., с. н. с.,

**провідний науковий співробітник відділу гуманітарної безпеки,
Національний інститут стратегічних досліджень**

Державна незалежність України почалась з ідеології реформ. У 1991 р. громадська свідомість була захоплена реформами і нам здавалося, що якщо зруйнуємо соціалістичний уклад і побудуємо капіталістичний, все буде гаразд. Наступні роки показали, що кризові тенденції зміцнилися і побудова ринкової економіки призвела до руйнування промислового потенціалу. Зараз дещо інша ситуація – проголошено стратегічний курс на європейську інтеграцію, але й тут не все гладко. Кожен президентський цикл починався з проголошення реформ, але всі вони зазнали поразки. У чому причина? На це є декілька причин: відсутність пасіонарності серед авторів реформ; їх імітація і декларативний характер. Отже, чинник популізму був серед головних причин того, що реформи не йшли.

Та програма реформ, яка зараз запропонована, позбавлена багатьох недоліків попередніх проектів, але і в ній відчувається значна складова популізму.

Перша фундаментальна проблема полягає в тому, що населення під реформами розуміє зовсім інше, ніж політики, як показують соціологічні опитування, для населення передусім це – підвищення матеріального рівня і перерозподіл матеріальних благ, а не зміна економічної структури, становлення нової економіки чи впровадження нових технологій. Але без модернізації не можна говорити про перспективу європейської інтеграції. Невідповідність сприйняття масовою свідомістю смислу реформ створює серйозні перешкоди для їх реалізації. Внаслідок того, що населення не розуміє дії влади, це друге, звідси формується міцний антиреформаторський потенціал. Навіть якщо влада дає позитивні імпульси, створює належну нормативну базу – реформи не йдуть, населення це не сприймає, воно недовіряє владі, воно хоче бачити зовсім інше від реформ.

Проблема полягає в тому, щоб і політики, і наукова громадськість і експерти використовуючи наявні можливості якомога більше розповідали людям що таке реформи, щоб зруйнувати реформаторський міф, який полягає в очікуванні карнавалу – завтра розпочнуться реформи і життя миттєво зміниться на краще. І це створює додаткову політичну напруженість: змінюються політичні сили, а карнавалу немає. Це може призвести до того, що може наступити реформаторський колапс, коли ні політична еліта, ні населення не зможуть проводити ті реформаторські проекти, які так нам всі потрібні.

СИМВОЛІЧНІ ЗМІСТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

РИМАРЕНКО С. Ю.

д. політ. н., професор,

головний науковий співробітник,

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень

ім. І.Ф.Кураса НАН України

Коли ми говоримо про символізацію змістів, символізацію процесів, міфотворчість ми відштовхуємося від певних архетипів, як каже шановний професор Е.Афонін. Дійсно, в цьому сенсі певна символіка є архетипічною. Якщо подивитися на останню законотворчість нашого уряду – це символи, це знаки, це смисли, навіть той контраверсійний закон про декомунізацію, який свідчить про те, що держава створює певні символи, певні змісти. Натомість залишаються поза увагою головні проблеми, про що говорив О.Валевський: про змісти економіки, про змісти людини, людський капітал, про те, що турбує кожну особу, незалежно від політичної, регіональної, національної, ідеологічної складової. Це залишається поза увагою.

Ми багато говоримо про регіональні особливості нашої країни, забуваючи, що є одна головна проблема – втручання у внутрішні справи України, вже не стратегічного партнера, а великої країни, яка знаходиться фактично у стані війни з Україною.

З іншого боку – міфотворчість, символізація. Ця проблема виникла не сьогодні і не вчора, а достатньо давно. Якщо подивитися на результати численних соціопитувань, ставлення громадян, мешканців Сходу України і ставлення громадян, умовно, Галичини – дзеркальне.

Перший міф, з точки зору мешканців Галичини: Донбас – депресивна територія, де процвітає бандитизм, корупція і т.д. З точки зору мешканців Сходу України: Галичина – це бандерівці, при цьому що таке „бандерівці” – ніхто не знає, проте кажуть, що їдять немовлят, але вже донецьких. Втім, об’єднує ці два полюси – ненависть до Києва, бо і мешканці Донецька і мешканці Галичини вважають, що Київ процвітає у розкоші та забирає усі ресурси, які є в цих регіонах.

Про що це свідчить?

Це і є міфологеми, які створюються певними технологіями, відомими ще з Давнього світу – розділяй і володарюй.

Навіщо ці міфологеми створюються, навіщо створюються нові символи, нові змісти?

Відповідь очевидна – економіка, економіка, економіка.

Змісти, символи, міфи, меми, інформаційні приводи формуються для того, щоб відволікти увагу нас з вами від головного. В чому головна проблема – в системі. Якщо подивитися на систему державного управління сьогодні – це і є той радянський архетип. Де-юре – маємо конституційну структуру: Кабінет Міністрів, Верховна Рада, Президент України, інші структури. Де-факто – головний важіль, головний інструмент прийняття рішень – Адміністрація Президента України. Згідно конституції – це допоміжний орган для забезпечення діяльності Президента України, іншими словами патронатна структура. Але сьогодні це орган, який керує, але не відповідає. Отже, допоки не зміниться система ДУ, символи, змісти будуть формуватися знову і знову.

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ В ПОЛІТИЧНОМУ АНАЛІЗІ

РОЗУМНИЙ М. М.

**д. політ. н., с. н. с.,
завідувач відділу розвитку політичної системи,
Національний інститут стратегічних досліджень**

Соціальна мобілізація очевидно, що відбувається, вона має свої механізми, закономірності, але відбувається в різних суспільствах по-різному. Коли у минулому році розгорталася т.зв. операція „Російська весна” багато експертів почали проводити аналогії між цією операцією, тобто позиціонуванням російської держави, російської нації, „русского мира”, і нацистською Німеччиною (реваншизм, вождизм, милітаризм, пошук зовнішнього ворога, пропаганда тощо). Але окрім аналогій, нацистська парадигма суспільної мобілізації так само була рімейком більшовицької мобілізації. Тому концепт мобілізації можна розглядати як те, що об’єднує більшовицький режим, нацистський режим і сучасний путінський режим. Це три іпостасі одного процесу, який можна назвати мобілізацією. Це – тоталітарна мобілізація, феномен ХХ ст., який на ідеологічних засадах в умовах індустріального суспільства, коли потужні медіа, коли щільні соціальні зв’язки, коли масовізоване суспільство, така мобілізація стає можливою.

Більшовицька мобілізація докорінно змінювала суспільство, яке у такому стані існувало протягом 70 років. Нацистська Німеччина протрималась 12 років, ресурс цієї мобілізації вбув вже значно менший. Вже тоді при нацистському режимі говорили як про міф ХХ ст., театралізована мобілізація. Очевидно, що сучасна путінська Росія – це вже постмодерна гра, це імітація мобілізації, яка, за прогнозами науковця, протримається ще короткий період, принаймні декілька років.

В Україні відбувається інша мобілізація, така як відбувалася у Франції наприкінці 18 ст., в Америці (часів громадянської війни) – ліберально-буржуазна революція та мобілізація навколо спільної ідентичності, спільних цінностей (ліберальних цінностей). Загалом ця мобілізація відбувається, але вона відбувається абсолютно не в той час, коли більшість європейських націй пройшли цей етап (18-19 ст.ст.). Україна проходить цей мобілізаційний етап, тобто перетворення у націю, в реаліях 21 ст., в реаліях постмодерного світу, коли модерн як світоглядна, соціально-структурна, соціально-психологічна основа для такої мобілізації відійшов у минуле.

Але для того, щоб ця мобілізація відбувалася згідно сценарію, згідно основного алгоритму, саме тут соціальні чинники відіграють серйозну роль, оскільки в Україні на рівні інституцій – демократія, на рівні ідеології – модерн, на рівні мас-медіа, масової культури – вже постмодерн. Тому, постає питання, що ж відбувається в підґрунті, що лежить в основі суспільних реакцій?

Дуже багато що вказує, що в основі лежать певні архаїчні форми соціальної організації, які дозволяють пояснити те, що відбувається на прикладі минулорічних т.зв. референдумів – це реакції інфантильного або архаїчного суспільства, тобто суспільство, яке не раціонально мислить, яке не приймає рішень, а реагує на ситуацію.

Що ж робити Україні в умовах накладання всіх цих чинників?

Суспільна самоорганізація породжує думку, що громадянське суспільство повинно вибудувати рятівний ланцюжок і витягнути все. Але не слід перебільшувати те, що ми сьогодні розуміємо під громадянським суспільством. Це скоріше – медійний феномен, породження нашої свідомості, яке також має соціально-

структурні особливості. Але розгадка знаходиться в дещо іншій площині і полягає у відсутності держави. Оскільки держава фіктивна, оскільки держава імітаційна, оскільки значна частина людей активних в соціальному, економічному, політичному сенсі елементарно не сплачує податки, то коли виникає виклик чи загроза у таких людей виникає рефлекс – сплатити податки, взяти участь... Який з цього може вийти результат – різноманітний. Але ми не вийдемо з цього зачарованого кола пробудження громадянського суспільства і його повернення до архаїчних станів, які супроводжуються корупцією, клонним поділом, олігархізацією і всім іншим, якщо ми не збудуємо державу, якщо не легалізуємо раціональні інститути демократичного представництва і державу як, за визначенням М.Вебера, монополію легального насильства.

ДРУГА КАДЕНЦІЯ А. ЯЦЕЮКА: РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

КИСЕЛЬОВ С. О.

к. філос. н., доцент,

доцент кафедри політології

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Чому друга каденція? Справа в тому, що А.П.Яценюк мав дві каденції поспіль і два звіти за 100 днів. Виникає питання: на чому побудовано його звіти, що робить наш уряд і, звідси, майже аристотелівське питання – а навіщо нам цей уряд? У нас є держава, і ми, слідом за Аристотелем, можемо поставити питання – навіщо нам та держава? Але у нас в державі ще є й уряд, і ми можемо спитати – а навіщо нам той уряд, тобто, в принципі, що він нам дає?

А.П.Яценюк склав план дій свого уряду і в першій каденції і в другій каденції. В першій каденції після перших 100 днів був звіт який було дуже цікаво його читати. Складається враження, що уряд взагалі нічого не робив за перші 100 днів, у цей час він тільки планував: а у нас в планах є створити антикорупційний комітет – в 2-й каденції є теж саме: а у нас в планах є боротьба з корупцією – в 2-й каденції теж саме є; а у нас в планах є реформа освіти і т.д. і т.п. В результаті що ми з вами маємо? Антикорупційне бюро створено, але чи відбувається в нас реально боротьба з корупцією? Фактично, рівень корупції йде вгору чи вниз? Соціологічні дані кажуть, що вона посідає той самий рівень, а якщо поговориш з бізнесменами, то виникає цікавий висновок, що якщо попередня влада боролася з дрібним і середнім бізнесом, то нинішня – з дрібним, середнім і з великим бізнесом також. І всі ми пам'ятаємо вислів відомого олігарха І.Коломойського, що в нас вже не олігархічна республіка, а в нас держава одного олігарха. Зрозуміло, в якому сенсі це було сказано.

Але що зробив уряд? В принципі ми можемо сказати, що нічого. В плані фінансовому, в нас є міністерство фінансів. У нас є певні плани. Нещодавно наш міністр фінансів у своєму виступі сказала: я дійшла до висновку (мені дуже сподобався цей висновок), ситуація в Україні гірше, ніж в Греції. Це було для мене абсолютно несподіванкою, я думав, що гірше за Грецію взагалі нічого вже нема. Якщо міністру фінансів знадобилося 100 днів, щоб дійти до висновку, що в нас гірше ніж в Греції – це певний показник роботи міністерства фінансів. Освіта. Дійсно була прийнята нова концепція, був прийнятий закон про освіту. Але виникає питання – де цей закон про освіту може працювати, чи може він взагалі працювати в наших

реаліях? Наприклад, ставлення до наукових ступенів. Ми переходимо на європейську систему – бакалавр, магістр, Ph.D., і, звичайно, що в нас мають бути дисертації Ph.D. А хто може у нас в Україні опонувати цими дисертаціями? Другий момент – а хто має керувати цими дисертаціями Ph.D. Я маю на увазі масово, тобто окремих людей можна знайти. Якщо ми з вами візьмемо будь-який, майже будь-який науковий журнал – з економічної теорії, з політичної теорії, з філософії – ми з вами майже не побачимо там авторів, які друкувалися в Peer Review Journals. Про який Ph.D. в такому випадку може йтися? Більш за те, якщо ми подивимось ці наукові альманахи, ми там не побачимо навіть посилань на Peer Review Journals. Тобто наші вчені масово не тільки не пишуть, вони ці Peer Review Journals і не читають. Отже, вони не тримають руку на пульсі розвитку науки у світі. Про яку реформу ми можемо говорити з «сьогодні на завтра»?

Фактично, те, що ми маємо на сьогодні з нашим урядом – це певні декларації, і я, чесно кажучи, не бачу жодної справи, яка була б виконана урядом. Тобто ми створили антикорупційне бюро, але воно не працює; ми реформуємо Державтоінспекцію, але і це не працює... Так сталося, що як тільки П.А.Порошенко став президентом, так само як і його попередник В.І.Янукович, так одразу його син стає народним депутатом. Отже, ми говоримо про боротьбу з корупцією, але не можна зводити корупцію лише до хабарництва, корупція має багато різних аспектів. І один із аспектів це те, що ми з вами називаємо адмінресурс. Адмінресурс нормальною «європейською» мовою – це корупція, ми кажемо «кумівство», – але це евфемізм слова корупція. Тобто, фактично у цьому плані уряд нічого не робить. І так можна перелічити майже всі плани нашого уряду, порівняти з тим, що виконано, і ми з вами можемо дійти до висновку, що наш уряд може щось і робить для себе, але не для держави, не для України. Звідси, я повертаюся до свого питання на початку «навіщо нам цей уряд?» і хочу відповісти на це питання.

Аристотель прямо казав: держава створюється для того, щоб робити своїх громадян, робити людей щасливими. Виникає питання – чи робить наш уряд нас щасливими? І яким чином наш уряд ошчасливив наших пенсіонерів? Яким чином наш уряд ошчасливив наших підприємців? І яким чином наш уряд ошчасливив тих наших громадян, хто в принципі не є олігархом? Тож чи виконує він взагалі власну функцію?! А в протилежному випадку, якщо держава не слугує досягненню щастя своїх громадян, то така держава є «неправильною» і має нетривале життя.

НАЦІОНАЛЬНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

РАФАЛЬСЬКИЙ І. О.

к. іст. н., здобувач,

**Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І.Ф.Кураса НАН України**

Процес національного самовизначення українського народу передбачає вирішення низки загальних проблем національно-політичного розвитку, а саме: відродження національної свідомості, яка викристалізовує національну (етнічну) самоідентифікацію, з одної сторони, та самовизначення особистості, усвідомлення нею себе як представника нації, громадянина держави – з іншої. Виходячи з Конституції України, що проголошує поліетнічне, полікультурне, полілінгвістичне, поліконфесійне суспільство (статті 10, 11, 12, 24, 35, 53), принципова рівність прав

громадян усіх національностей, гарантії задоволення культурних, мовних та релігійних потреб представників національних меншин та етнічних груп має бути поєднаними з тими ціннісними та нормативними елементами, які відображатимуть особливий статус національної культурної та політичної традиції українців. Зважаючи на це, модель поліетнічної державної нації вимагає досягнення консенсусного паритету між етнічними і загальногромадянськими ідентитетами.

Проблеми національної самоідентифікації є важливими для кожного народу, оскільки вони зачіпають смисложиттєві основи його існування. Для України, як справедливо зазначає Л.Нагорна, ці проблеми є ще гострішими, бо здобуття незалежності поставило її перед вибором нової ідентичності, такої, яка найліпше сприяла б процесам формування політичної нації співгромадян. Обрана молодого державою парадигма націо- і державотворення не була національно-етнічною і не закріпила за титульним – українським – етносом ніяких владних переваг. Проте закладений у національно-державницькій парадигмі об'єднуючий потенціал виявився слабким для того, щоб політична нація стала вагомим конструктом ідентифікаційного поля. Гостра криза ідентичності, у стані якої український соціум перебуває й досі, супроводжується конкуренцією комуністичної, ліберальної, націоналістичної ідеологій, протистоянням українського та російського націоналізму.

Попри це, національний елемент в Україні був завжди, саме він сприяв тому, щоб Україна відбулась як суверенна держава. Але щоб вивести державу на зрілу стадію, – етнічного змісту громадської основи вже не достатньо. Вочевидь, в процесі українського націотворення так до кінця і не були усвідомлені справжні механізми творення нації, які склалися за останні триста років. Тому досі лишається актуальним питання: як збудувати ідентичність, як збудувати націю, як створити народ України? Не применшуючи значення політичного самовизначення – вибору стратегічних цілей, основних орієнтирів і параметрів внутрішньо- і зовнішньополітичного розвитку, потрібно чітко усвідомлювати, наскільки диференційовані в масовій свідомості ціннісні пріоритети і цивілізаційні орієнтири, а тому особливо важливо звернути увагу на те, як зробити приналежність до різних спільнот цінностей, мови, культури тощо сумісною з загальною приналежністю до політичної спільноти. Саме усвідомлення і відчуття своєї належності до спільноти – потужної емоційної складової, наявній в особистісній і груповій ідентичності, має скласти основу спільної загальнонаціональної ідентичності українських громадян.

Отже, попри те, що нація – виключно продукт модерну, а конструювання такої нації (націєтворення) – результат політичної модернізації, згідно критеріїв модерну, в сучасному світі нація – це спосіб легітимації влади та концепція, яка задає рамки політичного процесу. Кристалізація національної картини світу забезпечує сплав політичної та культурної ідентичності, що скріплює населення країни потужними символічними та емоційними зв'язками. Втрата національної ідентичності веде, як показує світова практика, до втрати не тільки національних ціннісних орієнтирів, але й значної частини національного суверенітету держав. Це в свою чергу означає відмову від власних національних інтересів, нездатність цих держав до самостійної як внутрішньої, так і зовнішньої політики. І навпаки, чітке самовизначення, тверда опора на національні ідентифікаційні коди відкриває можливість проводити свій власний внутрішньо- і зовнішньополітичний курс, заснований на глибоко усвідомлених і чітко сформульованих національних інтересах.

СОЦІАЛЬНА МОБІЛІЗАЦІЯ ТА ГРОМАДСЬКА САМООРГАНІЗАЦІЯ: ЯК ПОДОЛАТИ ВИКЛИК БЕЗСУБ'ЄКТНОСТІ?

В ПОШУКАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СОЛІДАРНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

ВАСИЛЕВСЬКА Т. Е.

д. н. держ. упр., доцент,

професор кафедри державної служби та кадрової політики,

Національна академія державного управління при Президентіві України

Україна зараз перебуває у пошуках того, як об'єднати нас самих. Скористаємось для цього одним із найбільш розповсюджених визначень понять «солідарність». Воно звучить так: єдність переконань і дій, взаємодопомога, підтримка членів соціальних груп, що ґрунтується на спільних інтересах, спільних цілях, і на спільній відповідальності, на співпереживанні, співчутті, відчутті співпричетності.

До основних суб'єктів явища солідарності можна віднести усіх нас, народ України. Ми дуже різні. Наша нація є дуже гетерогенна, оскільки ми дуже різні за багатьма соціально-демографічними та соціологічними показниками. Але це не має нас лякати, оскільки ця різність може давати несподівані й цікаві кумулятивні ефекти. Ще Дюркгейм розрізняв солідарність механічну та органічну та наголошував на тому, що органічна солідарність виникає саме у складних суспільствах із диференційованим розподілом праці, де люди по різному бачать навколишній світ, але при тому відчувають свою залежність один від одного. Органічна солідарність ґрунтується на необхідності один одного, компліментарності, взаємодоповнюваності. Я думаю, що шлях України й полягає у пошуку цієї компліментарності. Не однорідності, а саме компліментарності. Чи передбачає така солідарність, самоорганізація наявність особистості? Так, вона не може бути безсуб'єктною. Суб'єктність особистості передбачає відповідальність. Відповідальних людей на наших теренах ніколи не бракувало. На території України здавна існували певні єдності, спільноти, які називалися громадами. Громади за визначенням передбачали об'єднання вільних відповідальних осіб.

Щоб суспільство рухалося шляхом демократії, достатньо доволі невеликої кількості активних, суспільно-відповідальних людей. Ця активістська частина суспільства оцінюється політологами у 7-12%. Коли їх більше, то суспільство набуває стану пасіонарності, заворушень, емоційних переворотів. У нас не так погано із цим показником. Кількість соціально активних людей в Україні є цілком достатньою. Події, що відбулися, виявили цю частину суспільства. Яка ж мотивація здатна згуртувати, об'єднати людей? Коли говорять про мотивацію зазвичай зазначають, що вона є дуже різною. Коли дивляться у минуле, то вказують, що воно є дуже неоднозначним. Дехто вважає, що вже навіть через те, що наша територія колись перебувала під юрисдикцією різних країн, досягти єдності неможливо. Можливо досягти певного взаєморозуміння, але не цілковитого примирення, адже цьому перешкоджає пам'ять про вбивства, конфронтації і т.д. Ця теза, на мій погляд, є спірною. На минулому спекулюють політики, аби отримати владу. Своєрідним науковим підґрунтям цього шляху досягнення влади є так звана «історична політика»

або «історична пам'ять», що мають на меті нав'язати те чи те трактування історії. Тому дуже важливо не перетворювати історію у пропагандистський процес.

Що ж може нас об'єднати? Солідаризують дії. Також солідарність сама по собі є дуже серйозним мотиватором. Солідаризувати може й майбутнє. А от об'єднуватися проти чогось неконструктивно. Потрібно єднатися заради чогось. На жаль, ми найчастіше солідаризуємось заради групових, а не державних інтересів. Частковий, груповий інтерес при цьому прагнуть видати за спільний, національний, державницький. І таке «лоскуткове» мислення небезпечно. Воно заважає побачити, почути і відчути іншого. А без цього ми не збережемо загальноукраїнську солідарність. І останнє. Справжня солідарність може бути виключно добровільною, а не примусовою. На жаль, сьогодні примус часто набуває прихованих форм, до яких, зокрема, належать пропаганда, групове мислення, тиск з боку групи або її певних представників, що перебирають на себе роль своєрідних моральних «жандармів». Рецептами подолання примусових форм консолідації можуть бути: відкритий, справжній діалог, вміння почути іншого, толерантне ставлення до іншого, а також прозорість ухвалюваних рішень.

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА

ГОРНОСТАЙ П. П.

д. психол. н., с. н. с.,

**завідувач лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України**

Чи відбулася в Україні демократична революція? Насправді відбулася не зміна влади, а революція лише в середовищі громадянського суспільства. Система влади залишилася старою і влада до громадянського суспільства не перейшла.

Складові авангарду громадянського суспільства:

– Добровольці – ті, хто виступив на Майдані з акцією протесту, хто вистояв у найважчі дні під час розстрілу мітингувальників, і ті, хто став бійцями перших добровольчих батальйонів і частково – батальйонів територіальної оборони. Це відбувалося в той час, коли у нас практично не було регулярної армії для захисту своєї території.

– Волонтери – ті, хто допомагав мітингувальників на Майдані, а зараз – тим, хто захищає Україну на сході країни. Це люди, які пожертвували своїм часом, благополуччям, а часом і здоров'ям і життям, допомагаючи тим, хто воював на фронті, забезпечуючи усім необхідним, займаючись звільненням військовополонених, надаючи медичну та психологічну допомогу пораненим і постраждалим.

– Цивільні активісти – правозахисники, лідери громадських організацій, прогресивні журналісти, публіцисти, аналітики, блогери, які ведуть політичну та ідеологічну боротьбу, протидіючи інформаційній війні.

Є всі підстави стверджувати, що саме цей авангард громадянського суспільства зупинив російську агресію і фактично врятував країну від поразки. І не треба думати, що вони – лише маленька частина українського суспільства, що інша частина населення – пасивна маса. Справжніх героїв багато не буває. Їх (добровольців і волонтерів, а також тих, хто допомагав їм) було рівно стільки, скільки було мінімально необхідно для вирішення завдання. А якби (не дай Бог) відбулося б

відкрите масоване вторгнення агресора, я вірю – їх було б набагато більше, піднялися б набагато ширші маси людей.

Хто протистоїть громадянському суспільству? П'ята колона (внутрішній ворог): Партія регіонів України; Компартія України; УПУ МП; Політичний устрій – корупційно-олігархічна система (хоча номінально – це демократія). Завдання, які вирішує «п'ята колона»: повернення України в лоно імперії, реставрація її колоніального статусу. Втім – це голосно сказано: Україна, на жаль, цього статусу ніколи не втрачала.

Завдання громадянському суспільству – побудувати державу, як форму ефективного управління суспільством (якщо хочете – громадянським суспільством), якого (держави) у нас фактично немає.

Зараз існує другий фронт, де відбувається війна без тилу. Це боротьба з корупційно-олігархічною системою. Що таке олігархія, і чому її потрібно зруйнувати? Знищення олігархії – це не знищення олігархів, не «розкуркулення» багатих, а руйнування зв'язку між політичною владою і великим капіталом. Олігархія – це не просто існування дуже багатих людей, це політична влада, що належить маленькій групі найбагатших людей.

Ми чекаємо від олігархічної влади, щоб вона зламала олігархічну систему, а замість неї створила демократичний устрій країни. Чи не забагато ми хочемо? Адже це рівнозначно тому, щоб вона, як Мюнхгаузен, «витягла сама себе за волосся» з болота. Або, якщо хочете іншу метафору – щоб «зрубала сук, на якому сама сидить».

Завдання, яке стоїть перед владою реформаторів – зрубати цей «олігархічний сук» і разом з ним зійти з політичної арени, щоб на його місці почала зростати буйна молода поросль реформуемого громадянського суспільства. Так, так, саме це мав на увазі Арсеній Яценюк, коли говорив, що вони «уряд камікадзе». Але коли справа дійшла до реального виконання обов'язку, «гинути» якось перехотілося. Тим більше, що за досвідом попередників можна покористуватися дивідендами від старої системи.

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ СИСТЕМ МЕРЕЖЕВОГО ТИПУ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ

ГРАНЧАК Т. Ю.

д. соц. ком., с. н. с.,

завідувач відділу політологічного аналізу,

Національна бібліотека імені В. І. Вернадського

Узгодження і об'єднання цілей держави і громадськості, окремих громадян є важливою складовою управлінського процесу як такого. У сучасному надзвичайно складному й динамічному суспільстві не може бути єдиного координаційного центру, який був би ефективними. З цього випливає необхідність розподілу владних повноважень в першу чергу, готовність ділитися повноваженнями. Події, які передували Майдану, засвідчили неготовність держави це робити. Після революції гідності громадськість підставила новій владі своє плече, взявши на себе частину проблем, вирішення яких держава не могла забезпечити. У цей час у мережі почали обговорюватися різноманітні проекти, які би дали змогу упорядкувати, оптимізувати взаємодію держави та громадськості. Назву лише деякі з них: «Громадський контроль» і «Напиши депутату». Ці проекти були покликані змінити систему державного управління в Україні таким чином, щоб зробити владу більш відкритою і

долучити до управління державою громадськість. Почалося створення інтернет-платформ, які би налагодили пряму комунікацію влади та громадськості, зробили її більш відкритою та оперативною. Починалося все досить непогано. Громадяни виявили високий рівень готовності до діалогу з владою. З моменту запуску «Напиши депутату» на ньому було розміщено 436 звернень до народних депутатів. На жаль, сьогодні цей проект не працює. Останнє його оновлення сталося у червні 2014 р. На сьогодні цей ресурс продається. Отже, держава не пішла на зустріч прагненням громадян. Це зумовило активізацію мережевої діяльності громадськості вже без участі влади. Створюються такі інтернет-проекти як «ІТ-толока», «Суспільний центр зайнятості», «Велика ідея», «Спільнокошт» тощо. Вони слугують центрами, навколо яких об'єднуються небайдужі громадяни і оперативно вирішують якісь проблеми. Наприклад, «Велика ідея» являє платформу, на якій можна розмістити будь-який проект і запросити до участі у ньому громадськість, залучити необхідні кошти. Фактично у такий спосіб здійснюється прозорий відбір оптимальних, найбільш затребуваних суспільством проектів, у реалізацію яких громадськість готова вкласти власні кошти. Це дає підстави розглядати відповідні мережеві структури як певну надію на те, що громадянське суспільство буде й надалі розвиватися. Тому я погоджуюся з тими, хто говорив сьогодні, що точку неповернення вже пройдено. Той потужний імпульс, який громадянське суспільство отримало завдяки Майдану, перетворюється сьогодні на дієві управлінські механізми, що можуть бути застосовані на практиці. Зокрема, сьогодні у мережі активно просувається ідея законодавчо закріпити необхідність зворотного зв'язку у вигляді електронних звернень, скарг, пропозицій громадян до влади, а також відповідей на них представників владних органів; можливість інтернет-обговорення проектів законів; ініціювання відставки певних чиновників і т.д. Така включеність громадськості у процес ухвалення державних рішень здатна забезпечити суспільний розвиток від потрясінь, аналогічних тим, які нам довелося пережити під час Майдану. Влада має зрозуміти, що проблема її включеності, інтеграції у ті суспільні управлінські мережі, які сьогодні активно розбудовуються, це передусім її проблеми. Сьогодні завдяки мережевим управлінським структурам суспільство вчиться виживати без підтримки держави. І влада має зрозуміти, що вона або має включитися й підтримати процес створення мережевих управлінських структур, або ж така влада не має перспектив, і вона рано чи пізно буде змінена.

МІЛІТАРНІ МОЖЛИВОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: УКРАЇНСЬКИЙ ВАРІАНТ

СМОЛЯНЮК В. Ф.
д. політ. н., професор,
завідувач кафедри політології і соціології,
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

У зв'язку з наближенням дат, які припадають на 8 і 9 травня (день пам'яті жертв другої світової війни і день Перемоги), я спочатку дозволю собі кілька історичних ілюстрацій, які є своєрідною відповіддю на твердження Путіна про те, що Росія й без України виграла би Велику Вітчизняну війну, а вже потім перейду до сучасних проблем. По-перше, радянська армія розпочала війну на чолі українцем, наркомом оборони, маршалом Семеном Костянтинівичем Тимошенком, і закінчив її

своїм підписом також українець з Умані – генерал-лейтенант Дерев'янка Кузьма Миколайович. На рейхстазі першим був лейтенант Олексій Берест, який народився на Чернігівщині; кращим повітряним асом тої війни був Іван Микитович Кожедуб з Сумщини, кращим снайпером – Людмила Михайлівна Павлюченко з Білої Церкви, кращим партизанським командиром – Сидір Артемович Ковпак з Полтавщини. І це не якісь поодинокі випадки. Коли Червона Армія відступала, українцем у ній був кожний сьомий, а коли наступала – кожний шостий. У 1945 році у Сталіна було 6 танкових армій, які на той час були свого роду аналогом ядерної зброї. Командармами цих армій з одного боку були Ромістров, Катуков, Богданов, а з іншого, – Рибалко, Кравченко, Лелюшенко. Орден Богдана Хмельницького є єдиним у своєму роді, адже якщо Ви придивитесь, то побачите на ньому після букви «ц» м'який знак. І це при тому, що усі інші радянські військові нагороди часів другої світової мали виключно російськомовні назви. Фактично це було визнання Сталіним героїзму солдат-українців. І нехтувати цим сьогодні є політичним блюзнірством.

Тепер про події сьогодні. У 2014 р. наше громадянське суспільство фактично врятувало Україну. Це не перебільшення, адже як професійний військовий я добре бачив, як протягом останніх років деградувала наша армія. А за період 2004-2014 рр. було фактично знищено все, окрім полку почесної варті. В результаті ми без жодного пострілу втратили 400 км. державного кордону і 8% території країни. Сподіваюся тимчасово. Цей мартиролог можна продовжувати і продовжувати, але я не буду далі поспати голову попелом. Сьогодні завдяки громадянському суспільству ситуація почала вирівнюватися. Ми колись поставимо пам'ятник нашим волонтерським організаціям, які взули, одягли й забезпечили наших військових. Громадяни, по суті, з нуля створили добровольчі батальйони, чисельність яких інколи сягала 60-70. Це були ті, структури, які у найважчий час закривали оголені ділянки фронту. Відразу стелю собі соломи – добровольчі батальйони це слабо керована публіка. Тому бандитизм, незаконні військові формування це теж одна із сторін громадянського суспільства. Але слід визнати, що лінія фронту зупинилася саме там, де вона зупинилася, саме завдяки добровольчим батальйонам. Далі в різних областях виникли територіальні батальйони. Їх було багато. Якби лінія фронту просувалася далі, то саме вони би гальмували просування ворога. Важливу роль громадянське суспільство відіграло й у інформаційному забезпеченні. Я люблю дивитися на екрані виступи полковника Лисенка – він високий, симпатичний, телегенічний, але я більшу вірю тому, що пише пан Тимчук, тому що він говорить ту правду, яку пан Лисенко просто не договориює. Наступне – це структури з обміну полоненими. Люди, які, ризикуючи власним життям, вирішували ці надзвичайно складні проблеми, були не з державних структур, це були не представники армійських чи силових структур, це були добровольці. Солдатські матері теж були тою силою, завдяки якій було вирішено чимало проблем. Хоча й не завжди ця сила була позитивною. Ще одним представником громадянського суспільства, хоча й дуже неоднозначним, який зіграв неабияку роль у досягненні мінських домовленостей, був Леонід Кучма. Цей дивний, оригінальний представник громадянського суспільства пішов на те, щоб вести ці важкі переговори, сидіти за одним столом з тими людьми, яких ми сьогодні називаємо бандитами. Якщо узагальнити, то виявляється, що сьогодні, коли держава все провалила, коли її фактично немає, коли де-факто армія була відсутня і лише зараз почала відроджуватися, саме сьогодні проявилася та вища сила, яка в роки Великої Вітчизняної війни спрацювала як ОУН-УПА. На початку свого виступу я віддав належне героям Червоної армії, які встали на захист Батьківщини. А зараз не

може не згадати тих 30-40 , а пізніше майже сто тисяч українських бійців ОУН_УПА, які презентували українське громадянське суспільство зразка другої світової війни. У сучасних умовах громадянське суспільство створило ті ситуативні, часом досить дивні, дивовижні організації та структури , завдяки яким ми втратили лише 8% своєї території, хоча ворог замахувався мінімум на її третину, а то й половину. Саме вони зірвали ці плани, не допустили цього. Події, які зараз відбуваються в українському суспільстві, нагадують мені той «бульон», про який у своїй теорії зародження життя на Землі свого часу говорив академік Опарін. На мій погляд, громадянське суспільство являє собою свого роду саме такий «океан». Саме у ньому зароджуються, саме з нього виникають «зародки» майбутніх форм соціальної організації. Проблема у тому, що громадянське суспільство дає, так би мовити, не «кінцеву продукцію», а напівфабрикат. І саме держава має надати цьому напівфабрикату довшеного вигляду. Якщо громадянське суспільство буде «генерувати» потрібні соціальні структури, а держава – оформлювати їх належним чином, тоді ми будемо рухатися вперед. Під час сьогоднішньої розмови неодноразово звучала думка про те, що олігархи наші правлять нині бал, і з ними, мовляв, неможливо боротися. Оскільки я представник економічного університету, наведу деяку статистику: в Америці 44 президенти, з них – жодного мільярдера. Мільйонери, так, були. Але мільярдера – жодного. Із наших п'яти президентів три, а за деякими даними – чотири, є мільярдерами. Тому у нас й інших розвиток – економічний, політичний і т.д. Моє передчуття: громадянське суспільство, захистивши Україну, починає тримати у полі свого зору тих людей, яких ми називаємо українськими олігархами. Які форми боротьби з ними воно придумас, я не знаю, оскільки громадянське суспільство є слабкопрогнозованим утворенням. Це може бути все що завгодно – й кримінал, і сміттева люстрація, і будь що інше. Завершу тим, що українське громадянське суспільство свого остаточного слова ще не сказало. Вони поки що відчуло смак перемоги, смак творчості, смак успіхів. Я думаю, що воно продовжить свої політичні та соціально-економічні експерименти. І в цьому наш шанс на те, що наша країна порозумнішає і стане нормальною.

ВПЛИВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА СЕКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

БОГАЙЧУК В. Ж.
к. політ. н., доцент,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії (соціально-гуманітарних проблем)
кафедри суспільних наук Гуманітарного інституту,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського,

Я не могу согласиться с Владимиром Федоровичем Смолянюком в том, что вооруженные силы не оказали абсолютно никакого сопротивления при захвате Крыма. Это я как полковник говорю. Дело в том, что высшим политическим руководством страны не было сделано ни единого шага для того, чтобы такое сопротивление организовать. Им попросту не были отданы соответствующие приказы. Например, аэромобильная бригада, которая вышла на границу с Крымом в полной боевой готовности, но так и не вошла в Крым. Батальон морской пехоты,

который подвергся издевательствам со стороны регулярных подразделений российской армии. В ночь перед выходом он был атакован с вертолетов, бойцы были связаны, в горло им залили водку, забросили на Уралы и разрешили выйти без оружия. Хотя была договоренность о том, что в 11 ночи ребята сдают автоматы, ложатся спать, а в 6 утра выходят. Техника, которую удалось забрать оттуда, разбита, шины проколоты. Корабли, которые были в более-менее нормальном состоянии, и даже те, которые считались ржавыми консервными банками, Россия уничтожила. Фрегат «Сагайдачный» был единственным кораблем, который не пострадал. И то только потому, что ребята самостоятельно приняли решение после похода идти не в Севастополь, а в Одессу. Командир бригады морской пехоты в Балаклаве тоже единолично, без приказа командования, принял решение вывести свою часть в море. Соответствующий приказ пришел лишь через 4 часа, а ведь им навстречу шли регулярные подразделения российского Черноморского флота, чтобы их заблокировать. Лишь благодаря инициативе командира бригада вышла в полном составе и сейчас несет службу под Мариуполем. По состоянию на июль месяц правительством Украины не было принято решение о том, чтобы вооружить пограничников чем-либо кроме как резиновыми пулями. Сегодня 95% работников СБУ остались в Крыму на тех же должностях. Выпускник Донецкого политического училища, бывший зам. главы СБУ Крыма Петр Зима сейчас возглавляет органы безопасности ДНР-ЛНР. Вот такие штрихи к описанию того, что происходило и происходит.

Мы сейчас говорим о том, что гражданское общество спасло вооруженные силы. Оно его снабжало всем необходимым на протяжении всего 2014 г. Сегодня представители волонтерского движения вошли в состав министерства обороны и многое там делают. Особенно хотелось бы отметить их деятельность в сфере госзакупок, наиболее коррумпированной и непрозрачной. Талант наших умельцев восхищает – закупленные в Польше беспилотники с радиусом действия в 800 метров они превращают в аппараты, летающие на 4-5 километров. Правда, во многом мы россиянам уступаем. Следует признать, например, что технические средства РФ позволяют в течение 1-12 минут идентифицировать любой телефон, которым пользуются наши военнослужащие на расстоянии в 20-25 км.

Единственный в наших вооруженных силах социологический отдел из 4-х человек в феврале-марте 2015 года провел опрос, с некоторыми результатами которого я хотел бы познакомить присутствующих. Речь пойдет о готовности наших граждан защищать Родину. В ходе 4-й волны мобилизации было опрошено порядка 200 офицеров запаса, призванных для прохождения переподготовки. Сейчас они уже на передовой. Из них 92% – младшие офицеры, с высшим образованием – 78%, бывшие военные – 22%. Также было опрошено 2000 мобилизованных солдат, преимущественно из центральных регионов Украины. Основная масса и солдат, и офицеров заявляют, что однозначно или скорее готовы защищать Родину, их 90-95%. Лишь около 3% процентов не хотят рисковать своим здоровьем и жизнью. Если для офицеров защита родины – это, прежде всего, обязанность, то у солдат этот мотив стоит на втором месте. Солдаты скорее стремятся защищать свой дом, свою семью. Что мешает защищать Родину? Одна из весьма серьезных причин – это алкоголь. Этот вопрос уже поднят добровольцами, и ряд администраций в зоне АТО запретил продажу спиртных напитков военнослужащим. Солдат пьет тогда, когда ему нечем заняться. В условиях боевых действий не до этого, вопрос снимается автоматически. Серьезной проблемой является то, что 54% опрошенных не верят государству, а 46%

считают высшее руководство страны неспособным управлять вооруженными силами. Мы можем долго обсуждать, с кем именно мы воюем, но Илловайск, аэропорт Донецка, Дебальцево однозначно доказали присутствие на Донбассе регулярных российских войск. Если бы здесь не было элитных российских частей, то «покупателей российского военторга» даже силами добровольческих батальонов и остатков вооруженных сил мы бы давно бы уже сдвинули к самой границе. Доля тех, кто считает, что на Донбассе против Украины воюют вооруженные силы РФ, среди мобилизованных офицеров запаса составляет 85%, среди мобилизованных солдат запаса – 77% . Только 9% составляют другие ответы. При этом большинство офицеров получает информацию о событиях на востоке Украины через интернет, а большинство солдат – через ТВ. Нельзя не отметить и то, что большинство солдат считает, что информацию о событиях в зоне АТО следует доводить через должностных лиц, через командиров, а также через печатные источники – листовки, боевые листки.

АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

ПОЛОВИНЧАК Ю. М.

к. іст. н., с. н. с.

**завідувач відділу обслуговування інформаційними ресурсами НЮБ,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського**

Ми сьогодні живемо значною мірою у медійній реальності. У виступах колег багато говорилося про реформи. На жаль, те, що ми сьогодні маємо, це швидше симулякри реформ, їх імітація, а не реальні, справжні реформи. *Симулякри відіграли значну роль й у розпалюванні нинішнього конфлікту.*

Той конфлікт, в умовах якого ми зараз живемо, був реалізований на ідентичнісних розломах із застосуванням смислів та образів, які спеціально створювалися медіа. Говорячи про соціальну мобілізацію суспільства, неможливо обійти увагою волонтерський рух. Сьогодні вже багато говорилося про те, що волонтерами створено заради європейського майбутнього нашої країни. Але є ще один важливий, принциповий момент. Він пов'язаний із тими смислами, із тими ідеями, які продукуються, формуються, обговорюються та поширюються у соціальних мережах, у соціальних медіа.

Візьмемо для прикладу хоча б питання про те, хто з ким воює. Його сьогодні неодноразово порушували. Так от у соціальних мережах (хай і не всіх) циркулює думка про те, що нація без держави змушена воювати проти держави без нації. Можливо це й перебільшення, але думка така є. Вона може існувати й транслюватися у різних формах, я навела лише один з можливих варіантів її мовного оформлення. Наведу ще одну думку, що є досить розповсюдженою у соціальних мережах. Вони звучить приблизно так: коли війна закінчиться, у Росії залишиться ганьба і безіменні могили, а у нас залишиться армія, нація і держава. Ці приклади є яскравим свідченням того, що соціальні мережі задають той дискурс, у якому творяться нові смисли, нові цінності, що стануть базою подальшого розвитку українського суспільства.

Що нам сьогодні дає волонтерська робота у ціннісному, смисловому, ідентичнісному сенсі? Спочатку трохи статистики. Згідно з результатами одного з останніх соціологічних опитувань близько 75% українців говорять про те, що вони

тою чи тою мірою брали участь у волонтерському русі. При цьому власне у волонтерських акціях по збору коштів, доставці продукції, логістиці тощо брали участь лише 3% опитаних. Про що це говорить? Про те, що українці фактично ототожнюють себе із волонтерами і в такий спосіб створюється спільний образ, колективний міф, який разом із міфом про добровольців, кіборгів та іншими міфами надалі впливатиме на творення української ідентичності.

Сьогодні соціальними мережами кочує втілений у найрізноманітніших формах мем «цей народ не перемогти». Ця думка супроводжує дуже різну інформацію – фото, відеоролики, розповіді тощо. Надзвичайно важливу роль у «зшиванні» існуючих регіональних розривів відіграють поширювані у соцмережах карти, на яких видно, звідки знаходиться допомога, кошти, які наочно показують, хто де, кому і яким чином допомагає. Такого роду образи, розповіді, обговорення й становлять той дискурс, у якому формуються нові цінності. Ми не знаємо, які з них залишаться, а які ні. Але факт соціальної мобілізації, що називається факт наявний.

Погодьтеся, Україна досі не мала таких яскравих образів, таких переконливих символів успіху власне українськості. Нинішні символи, породжені волонтерським рухом, є набагато потужнішими за такі символи як перемога Руслани на євробаченні чи боксерські успіхи Кличків, оскільки вони формують образ успішної України на засадах громадянських чеснот. Ці образи є навіть важливішими за образи просто добре озброєної, взутої й одягненої армії. Адже вони наочно показують, що у нас є не просто армія, але й те, що у армії є ми, що армія може покладатися на українців, розраховувати на їхню підтримку.

Хочу також наголосити на тому, що соціальні медіа спонукають також до рефлексії та саморефлексії. З одного боку, вони дають змогу викласти, опредметнити власні думки та почуття, а з другого – відкривають можливість подальшого критичного аналізу зафіксованої інформації. Причому цей аналіз може здійснюватися не тільки індивідуально, але й колективно. І це надзвичайно важливо. Саме завдяки такому колективному обговоренню, колективній рефлексії волонтерський рух зміцнювався, розростався, змінювався, трансформовався.

Він починався з окремих, поодиноких волонтерських акцій, з логістики, з організації допомоги Майдану. Наступним кроком стала організація допомоги армії, далі – так званий волонтерський десант у міністерство оборони. Сьогодні вже сформувався розуміння того, що волонтерських десантів замало, дедалі ясніше усвідомлюється – необхідно змінювати систему. Одним із результатів обговорення у мережах шляхів та можливих наслідків таких змін є думка про те, що волонтерство може стати катастрофою для України. Адже волонтерських рух, по суті, тримає на штучному диханні нежиттєздатну, неефективну державу. Я особисто із цим не погоджуюся, оскільки волонтери не просто тримають державу на плаву, але й осмислюють ситуацію, вимагають від держави змінюватися, пропонують конкретні плани її реформування. Хочу також звернути увагу на ще один чинник, який далеко не завжди привертає увагу. Це дискурс соціальної мобілізації у широкому сенсі, тобто обговорення і формування смислів, цінностей і образів, осмислення ситуації, що має неабиякий вплив на формування українського громадянського суспільства. Саме завдяки такому обговоренню у громадянського суспільства з'являється шанс перетворитися із структур ситуативних на стійке утворення, з яким ми далі будемо жити.

РОЛЬ ОСВІТИ В ПРОЦЕСАХ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ

ПРАГНЕМО ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ? – НАДАЙМО ОСВІТІ „ТОЧКИ ОПОРИ”!

ВИГОВСЬКА О. І.

к. пед. н., доцент,
головний і науковий редактор Всеукраїнського науково-практичного
журналу „Директор школи, ліцею, гімназії”,
заслужений працівник освіти України

Насамперед зазначу: проблема загальнонаціональної консолідації, означена сьогоднішнім круглим столом, не просто актуальна, а фактично ще й діагностична (війна на Донбасі виявила на зовні загнану в кут проблему, давню, але «живу», про яку більшості з нас хотілося б і помовчати..., до речі, що ми і робили всі 24 роки), критеріальна (за її реальним станом безпомилково можна оцінити ефективність обраних шляхів побудови українського суспільства: «прозорими» стають всі реалізовані в країні за майже чверть століття державотворчі політики, зокрема й освітянська). Більш того, окреслена проблема акумулює в собі потенціал доленосності для українського народу, тож і потребує термінового вирішення.

У своєму виступі маю намір обґрунтувати висловлену тезу та запропонувати вихід, який може стати шансом для нашого суспільства, і, як наслідок, наша країна – Україна – тоді гарантовано буде! Та ще й стане такою, якою хочуть бачити її українці!

Якби українська освіта мала вирішальне значення у питанні загальнонаціональної консолідації, якби стала точкою опори для нашої країни, молоді і незалежної, ще на початку її становлення, чверть століття тому, тоді б сьогодні вже і не потрібно було вести мову про цю проблему (загальнонаціональну консолідацію).

Але ж такого не сталося! Для з'ясування «чому так?», виокремимо 3 стратегічні галузі, розвитку яких держави-лідери зобов'язані своїм успіхом, а саме: освіта, наука, інформація. Коротко охарактеризуємо їх реальний стан в українському суспільстві.

Нагадаємо світовий досвід. Щодо освіти: саме ті країни, які в пріоритетах мають середню, вищу освіту, набувають потенціалу розвитку! Щодо науки: як переконують історичні факти, у високорозвинених країнах без погодження з наукою не приймалося жодне рішення, особливо якщо воно ще й було доленосним! А що у нас? Наявна криза влади: до своїх вчених і не звертаємося, вони нецікаві і не корисні, їх не помічають, ними нехтують, тож і у фінансуванні їм можна відмовити. Натомість послуговуємося порадами іноземців: їх запрошуємо на посади урядовців. Ставлення в державі до науковців лише підтверджує думку щодо абсолютного нерозуміння ролі науки для прогресу держави. Як наслідок, наукову галузь відкинуто на довосний рівень. Освіта – найбільш керована галузь, працює за копійки; як на стратегічну ланку розвитку суспільства вже і не зважають, навіть в програмах кандидатів у владні структури про освіту або нічого, або згадується між іншими; найдешевша вища освіта – педагогічна. А в якому стані рядовий вчитель, директор школи? На жаль, і високопосадовцям, і нам, освітянам, бракує сміливості визнати, що в державі, насправді, «освіта не є пріоритетом №1!».

Так само і з інформаційною галуззю в країні: вона не працює на розвиток суспільства. Нещодавно біля кіоску «Преса» споглядала його асортимент і спіймала себе на думці, що не про це хочеться знати та читати. В країні біда, йде війна, суспільство не лише із зовнішніми ворогами має визначитися, але й з внутрішніми. І я відчула такий «інформаційний голод»... З болем в серці подумала про співвітчизників... Але чим тамувати голод серця і духу представникам кордоцентричної нації, якщо їм пропонується лише задовольняти смаки і потреби найнижчого рівня – фізіологічного – за трикутником Маслоу? На чому виросте «акме»? Хто, коли і де заговорить про сутнісні проблеми українців? Інформаційний простір в руках бізнесу, часто далекого від завдань розвитку українського суспільства, тож і відсутні загальнодержавні видання націєтворчого характеру. Тому й маємо наслідки такої інформаційної політики, що гостро і безжалісно виявила війна в Донбасі: вже майже чверть століття ми разом будуємо спільну країну, а ближчими не стали, досі так і не створено спільного націєтворчого підґрунтя для розбудови української держави.

Війна на сході України: не про агресора нам слід вести мову, а про стан українців, які залишилися жити на сході, на окупованих територіях. Нам треба їх почути, зрозуміти, а надалі, нарешті, заговорити мовою правди, мовою серця, визнати наявні проблеми і почати мудро їх вирішувати – цивілізовано й сучасно! Час збагнути: народ, як дитя, потребує плекання. Якщо в країні людина не в пріоритеті, молодь безробітна, а старість не пошанована – чи матиме така держава майбутнє?!

На закордонних міністрів важко розраховувати, що вони вирішать наші проблеми: час самим братися до справи. Війна не дає нам права чинити так само, як і раніше: десь мовчати, десь терпіти з надією, що влада все зробить або ще хтось... Час самим будувати свою країну! Ми маємо обирати, за якими правилами жити, тим більше, що обрали європейський вектор. Нам слід робити вибір: з ким нам по дорозі та куди йти. І як завжди: **що робити?**

Шановні колеги! Невже ще треба якихось аргументів, щоб зрозуміти: майбутнє нації – в руках освіченого, «прозрілого» народу. Народ України може розраховувати на свою гуманітарну інтелігенцію, а остання має нарешті заявити про себе, що вона є і що вона здатна повести за собою українське суспільство. До речі, тоді навряд чи прийде в голову думка позбавити науку державного фінансування, а освіту – недолугого постійного реформування.

Ми, освітяни, маємо доступ до головного в державі – **плекаємо майбутнє**, і в той же час знаходимося на узбіччі суспільного життя, нас не чують і не слухають, але відтепер – це поки що. **Наше завдання:** піднятися самим зі спільноти «гуманітарної інтелігенції», вплив якої на перебіг суспільних процесів в країні вимірюється 4 %, до Духовних учителів нації. Піднятися самим і повести за собою українську громаду до самих СЕБЕ, до власної кожного ВЕРШИНИ!

Найбільш свідома, а отже і відповідальна за перебіг процесів загальнодержавного будівництва – інтелігенція, серед якої перша роль – за вченими-педагогами і освітянами: перші здатні наповнити як освітянський, так і загальнодержавний інформаційний простір націєтворчою інформацією, а освітяни – вчителі, викладачі, методисти й управлінці на всіх щаблях освітянської галузі – донести до дітей, їх батьків, родин.

Можемо сподіватися й на національні та педагогічні університети, на викладачів вишів, а далі – школи, ліцеї – вчителі і педагоги, які через себе охоплюють 5 млн. учнів, 500 тисяч наших вчителів, майже 20 тисяч шкіл – уявіть, яка це армія! Відомо, що лише 5% високоінтелектуальних фахівців можуть принести до 95% ВВП своїм країнам. А ми

застосуємо цю формулу до українських реалій, тож і зазначимо, що мир і спокій (а як наслідок – впевненість в завтрашньому дні) не менше вартують, ніж винаходи. І якщо наші 5 % освітян посприяють усвідомленню себе «кордоцентричними» українцями 95 % наших громадян – це буде велика перемога Українського Учителя. Це справді буде наш форум Духу!

Інтелігенція, до якої належимо і ми, науковці та освітяни, повністю усвідомлює: якщо зараз не трапиться/не створимо *освітянське рукотворне чудо*, то Україна не буде мати історичної перспективи як незалежна держава. **Наше завдання:** зробити перший крок, щоб створити таке середовище – науково-культурно-інтелектуальне, потім поширити його на усю країну.

Сьогодні **стоїть питання про ефективне використання наявної і високопродуктивне виробництво нової інформації в інтересах суспільного розвитку. Це справа науковців** – їм це під силу! Без розвитку суспільних запитів на використання сучасної (як і націєтворчої!) інформації неможливо досягти соціального прогресу. **Це відповідальність освітньої та інформаційної галузей.** Наслідком і першого, і другого, стане індекс, який визначатиме рівень людського розвитку українського суспільства (ІЛР), і він буде інший. Задніх пасти ми вже не будемо, а будемо серед передових спільнот.

ТАК ЗРОБИМО Ж ОСВІТУ «ТОЧКОЮ ОПОРИ»!

Отут час згадати про ШКОЛУ, якою вже стоїть держава, та ЯКОЮ стояти буде! Директор – і біля дитини, і батьків, і вчительство тримає на собі. Мали б за честь допомогти йому: зробити все для того, щоб наповнити шкільний простір країни націєтворчою інформацією. Школи мають послуговуватися найсучаснішою та найпереконливішою, науково достовірною інформацією. В останньому й полягає суть **ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ**, яку я пропоную зреалізувати для директора школи на площах всеукраїнського журналу «Директор школи, ліцею, гімназії». Його рубрики «Наука – школі» готові стати такою науковою платформою, якою вона в ідеалі має бути, щоб забезпечити розвиток нашої країни. Гарантією мають стати наукові розвідки вчених двох академій: НАН і НАПН. Це одна з головних умов для стрибкоподібного духовного злету української нації. Не потребує заперечень й друга половина перефразу Франка: «якщо держава школою стоїть», то остання – її директором.

Тому маючи волю, бажання допомогти українській спільноті відбутися, директори шкіл, досконало володіючи сучасними управлінськими технологіями, разом з вчителями перемиють саме педагогічним милом душі громадян – і малих, і дорослих. Переконана: ми здатні очистилися від вікового бруду непорозуміння і наповнитися розумінням себе, свого покликання, усвідомлення ролі і «бандерівців», і «східняків». Голосом українського народу має стати свідомий покликання українців Учитель. Німецький вчитель виграв лише одну з воєн – франко-пруську, а наш учитель має виграти боротьбу за країну – Україну!

Запорукою реалізації МОДЕЛІ хай стануть латинські прислів'я і крилаті вислови:

Historia magistra vitae est. – Історія – вчителька життя.

Experientia est optima magistra. – Досвід – найкращий вчитель.

Scientia est potentia. – Знання – сила.

Ubi concordia, ibi victoria. – Де згода, там – перемога.

Natura nihil sine causa gignit. – Природа нічого без причини не народжує.

Сподіваюся, що «ОТАК» й відповімо, нарешті, і собі, і Світу – «хто такі українці і чого вони хочуть»! **А починаємо з себе з думкою про майбутнє. Дай нам, Боже!**

ДИНАМІКА ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПІД ВПЛИВОМ ПОЛІТИЧНИХ ПОДІЙ

КИЯШКО Л. О.

к. психол. н., доцент,

провідний науковий співробітник

лабораторії психології політичної поведінки молоді

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

В доповіді представлено результати дослідження динаміки політичної свідомості і складові впливу на політичну свідомість.

1. Структура політичної свідомості;
2. Соціальні установки, стереотипи, міфи (політична ментальність);
3. Політичні уявлення, орієнтації, норми, цінності
4. «Я-соціальне» в структурі «Я-концепції»

Нижче представлені дані отримані за допомогою методик:

- ЦМО (М. Фанталової) (2007-2009)
- Методика незакінчених речень (авторська модифікації)
- Методика спрямованої проекції (модифікація методики Ш. Надирашвілі)

Отримані дані презентують картину конфліктних та інертних зон політичної свідомості молоді людини (різницю між цінним і доступним). Конфліктна зона вказує на значне перевищення цінності над доступністю, а інертна зона навпаки.

Виділено 12 критеріїв, які характеризують демократичне суспільство, а саме:

1. Свобода слова
2. Особиста безпека
3. Матеріальна забезпеченість
4. Захищеність прав
5. Відповідальність перед суспільством
6. Підпорядкування закону
7. Участь в управлінні державою
8. Відкритість політики
9. Доступність інформації
10. Процвітання країни
11. Особисте благополуччя
12. Професійний ріст.

За найбільшими відсотками показників ЦМО виділено такі конфліктні зони політичної свідомості молоді, тобто те, що є цінним для молоді, але недоступно (Таблиця 1).

Таблиця 1.

Динаміка політичної свідомості молоді

№ пп	Цінності	2007-2009 рр.	2014 р.
1	Процвітання країни	57%	64%
2	Матеріальна забезпеченість	43%	31%
3	Захищеність прав	43%	64%
4	Участь в управлінні державою	40%	23%
5	Відкритість політики	7%	73%

За найбільшими відсотками показників ЦМО виділено такі інертні зони політичної свідомості молоді, тобто те, що доступно, але не цінно (Таблиця 2).

Таблиця 2.

Динаміка політичної свідомості молоді

№ пп	Цінності	2007-2009 рр.	2014 р.
1	Свобода слова	63%	69%
2	Доступність інформації	46,7%	64%
3	Відповідальність перед суспільством	37%	49%
4	Підпорядкування закону	33%	46%

Співвіднесення конфліктних і інертних зон не змінилося (Таблиця 3; 4).

Таблиця 3.

Результати за методикою ЦМО 2007-2009 рік

Цінності	Конфліктна зона		Інертна зона		Нормальна зона	
	Ир	%	Ир	%	Ир	%
1. Свобода слова	-3,5	7	5,2	63	0,9	27
2. Особиста безпека	-4,2	30	3,7	10	0,4	60
3. Матеріальна забезпеченість	-5,3	43	3	3	0,1	53
4. Захищеність прав	-4,1	43	3	10	-0,4	60
5. Відповідальність перед суспільством	-	-	5,5	37	0,2	60
6. Підпорядкування закону	-3	10	5	33	0,9	50
7. Участь в управлінні державою	-4,6	40	4	10	-0,2	50
8. Відкритість політики	-5,5	7	3,5	13,3	0,1	73
9. Доступність інформації	-5,5	7	3,4	46,7	0,1	47
10. Процвітання країни	-6,5	57	3	3	-0,4	40
11. Особисте благополуччя	-4,6	37	3,1	23	0,8	40
12. Професійний ріст	-3,7	20	3,3	14	0,3	67

Таблиця 4.

Результати за методикою ЦМО 2014 рік

Цінності	Конфліктна зона		Інертна зона		Нормальна зона	
	Ир	%	Ир	%	Ир	%
1. Свобода слова	-3,00	5	5,85	69	0,3	26
2. Особиста безпека	-5,50	26	3,75	10	-0,32	64
3. Матеріальна забезпеченість	-4,17	31	4,40	13	0,09	56
4. Захищеність прав	-5,08	64	0,00	0	-0,07	36
5. Відповідальність перед суспільством	-3,00	3	4,58	49	-0,21	49
6. Підпорядкування закону	-3,50	5	5,78	46	0,26	49
7. Участь в управлінні державою	-6,00	23	5,56	23	-0,10	54
8. Відкритість політики	-5,50	41	6,00	8	-0,43	54
9. Доступність інформації	-7,00	5	5,80	64	0,50	31
10. Процвітання країни	-5,28	64	3,00	3	-1,08	33
11. Особисте благополуччя	-4,93	36	5,50	10	0,14	54
12. Професійний ріст	-4,86	18	5,00	21	0,12	69

Інші методики – проєктивні. Респондентам були запропоновані сюжети і питали про коментар до них (на екрані фото сюжетів. А також використовували методику незавершених речень, основні результати представлені в таблиці 5.

Таблиця 5.

Аналіз незавершених речень (за результатами 2010 та 2014 років)

Речення	2010	2014
1) Політика викликає у мене...	незадоволення, прагнення щось змінити	роздратування ; огиду, гнів , розчарування, думки про бруд
2) Як член суспільства, я повинен зробити...	багато чого, але не хочу цього робити. щоб я не зробив, це нічого не дасть. врятувати свою країну.	все, що в моїх силах ; свій вклад в розвиток ; вибрати нормального президента ; допомагати сиротам
3) Коли мої друзі обговорюють політичні події, я...	намагаюсь змінити тему; втомилась від цього	відстоюю свою думку; підтримую розмову
4) Громадянське суспільство в Україні буде тільки тоді, коли ...	вважаю що воно і зараз є; коли все буде робитися для людей, будуть нормальні політики	буде мир; Україна буде єдина; всі будуть для цього щось робити; прийде нормальні влада
5) Вважаю, що можливість приймати участь у виборах для мене...тому, що...	для мене не має значення; нічого не зміниться;	важливо, бо мені небайдужа доля країни ; бо я можу щось змінити; не хочу фальсифікацій
6) Я слідкую за політичним життям України, щоб...	слідкую, щоб бути в курсі	мати уявлення про ситуацію; знати, що нового сталося
7) Приймати участь у суспільних заходах для мене...	пуста трата часу; вважаю потрібно, але не приймаю	не дуже цікаво ; важливо; приносить задоволення
8) Коли в Україні відбувалася революція, я....	слідкувала	вболівала; інколи приймав участь
9) Я прийняв би участь у політичному заході, якщо б ...	не приймала; приймала б за гроші	приймала, якщо б бачила в цьому сенс; якщо б було безпечно
10) Якби я мав можливість звернутись до українського народу, то сказав би у промові, що...	ми самі ковалі свого щастя; так тримати	слава Україні; не все ще втрачено; нам потрібен лідер ; вас всіх дурять, нікому не вірте
11) Вважаю, що приймати участь у голосуванні ...	пуста трата часу	дуже відповідально; немає сенсу
12) Вважаю, що відповідати за життя суспільства повинен...тому, що...	всі небайдужі; політика – це їх робота	кожен, тому що разом ми сила; відповідальні структури
13) Вважаю, що для розбудови демократії в країні, важливо	прибрати монополії; спілкуватися владі з народом; реалізувати значення цього слова	змінити політиків; мати не корумповану владу; не бути байдужім; щось робити ; враховувати думки кожного
14) Коли люди виходять на акції протесту, я...	їх підтримую морально	підтримую морально (б); теж виходжу коли є час
15) Я вступив би в політичну партію чи громадську організацію тому, що ...	хочу кращого майбутнього; хотіла б заробити	не хочу; не люблю знаходитися у натовпі; хочу брати участь у житті країни

1. Порівняльний аналіз результатів двох зрізів виявив тенденцію зростання модульності сприйняття політичних явищ та суб'єктів політики в негативний бік. В той же час політичні події, які передували останньому діагностичному зрізу, викликали зростання комунікативної активності та готовності спрямувати свої зусилля на розвиток країни, на обов'язкову участь у електоральних процесах, на допомогу певним незахищеним категоріям громадян.

Динаміка показників політичної свідомості засвідчує зростання інтересу до політичних подій. Але негативні емоції, розчарування та страх, стають на заваді готовності до участі в реальних подіях, спільній діяльності. Це пояснюється страхом перед агресією та невизначеністю мотивів та цілей цих дій.

2. Пропозиція – давати розуміння демократії і прав через мережу закладів освіти. Необхідно створювати низку «малих майданчиків» (територіальні громади, молодіжні організації, рухи тощо), де молодь буде набувати навички політичної взаємодії та демократичного самоврядування.

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ ПОДІЙ НА МОТИВАЦІЙНУ СКЛАДОВУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ

КРАСНЯКОВА А. О.

науковий співробітник

лабораторії психології політичної поведінки молоді,

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

З метою оцінки впливу політичних подій і діяльності різних суб'єктів політичної соціалізації на розвиток ознак політичної суб'єктності студентської молоді було проведено емпіричне дослідження за допомогою методу репертуарних решіток Келлі. У дослідженні восени 2014 р. взяли участь 128 осіб – студенти 3-4 курсів педагогічного університету ім. М. Драгоманова і 4 курсу медичного університету ім. О.О. Богомольця. У повторному дослідженні навесні 2015 р. приймали участь ті ж самі респонденти.

Випробуванним було запропоновано оцінити за 7 бальною шкалою вплив політичних подій та суб'єктів соціалізації (родини, викладачів, друзів, ЗМІ, інтернет-сайтів, соціальних мереж, громадських організацій, політичних партій) на окремі ознаки політичної суб'єктності, зокрема інтерес до політики, бажання брати участь у суспільно-політичному житті країни, ініціативність у вирішенні суспільно-значущих проблем. Результати дослідження показали, що політичні події 2013-2014 рр. є найвпливовішим фактором розвитку політичної суб'єктності та інтересу до політики студентської молоді. Інтерес до політики, у контексті дослідження, розглядаємо, як основу мотиваційної складової, як те, що істотно впливає на соціальну активність людини, політичну поведінку; виступає механізмом формування системи поглядів, уявлень, прагнень та активного ставлення молоді до життя. Вплив політичних подій на формування інтересу до політики; перевищує вплив викладачі, друзів, інтернет-середовища. Найменш впливовими виявилися політичні партії і громадянські організації.

Повторне опитування навесні 2015 р. виявило, що вплив родини на формування інтересу до політики істотно збільшується, а політичних подій і викладачів – зменшується. Схоже, що негаразди в політичному полі змушують викладачів не говорити про політику. Соціальні мережі за оцінкою респондентів впливають на інтерес до політики на рівні друзів, а вплив інтернет-сайтів перевищує вплив соціальних мереж. Можливо це відбувається з причини згортання політичного дискурсу в соціальних мережах.

Щодо оцінки впливу політичних подій на ініціативність у вирішенні суспільно-значущих проблем і бажання молоді брати участь у суспільно-політичному житті країни, слід зазначити: що вплив політичних подій навесні 2015 р. зменшується до рівня родини. В той же час, вплив політичних партій та громадських організацій як був так і залишився найменшим.

СОЦІАЛЬНЕ САМОПОЧУТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

ПАНЬКОВА О. В.

**к. соціол. н., доцент, науковий співробітник
лабораторії моніторингу суспільно-політичних процесів,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,**

Уважаемые коллеги! В своем докладе я опираюсь на результаты исследования Социальное самочувствие населения Украины в условиях критической нестабильности, проведенного Research & Branding Group

В начале 2015 г. (февраль-март 2015) картина выглядела следующим образом. Жизнь в целом не удовлетворены 70% населения страны. Еще в декабре 2012 и 2013 гг. около 50% украинцев полагали, что их жизнь станет лучше». Появился резкий разрыв – более чем в 2 раза – в удовлетворенности жизнью населения регионов. Так, удовлетворенность на Западе и в Центре – 32%, в то время как на Юге и Востоке – около 12-15%

Уровень личной безопасности человека – на крайне низком уровне. В марте 2013 удовлетворенных уровнем личной безопасности было 50% респондентов, к началу 2015 г. – количество недовольных выросло до 73%. Количество украинцев, ощутивших на себе влияние кризисных явлений в экономике в течение 2014-2015 гг. – более 90%. Около 40% населения практически не имеют сбережений, обречены на нищету в случае ухудшения социально-экономической ситуации. Очень сложно говорить о неких перспективах и счастливом будущем граждан Украины. Увеличилось количество украинцев, считающих, что страна – в масштабном кризисе и они не знают как им жить дальше

Уровень тревоги в обществе растет. Еще в ноябре 2013 г. года уровень надежды на лучшее составлял 44%, а страха – 22%. В марте 2015 г. чувство страха испытывали 35% населения, почти такое же количество продолжают надеяться – 36%. Эмоциональное состояние населения – крайне нестабильное – испытывают тревогу – 63%, растерянность – 21%, безысходность 13% населения страны. С оптимизмом на будущее страны смотрит лишь 15% респондентов, пессимистов – почти втрое больше – 42%. На Востоке пессимистов гораздо больше, чем на Западе и в Центре, уровень ожиданий изменений ситуации в стране к худшему – более, чем втрое превышает уровень позитивных ожиданий. Показатели пессимизма, тревог и страхов необычайно высок.

Предложения:

1. Необходим субъект, который возьмет на себя ответственность за будущее страны и будущее ее человеческого потенциала, настоящее и будущее каждой украинской семьи и человека.

2. Главной социальной ценностью Украины должна стать ценность человеческой жизни.

3. Информационная политика не должна затрагивать те аспекты, которые способствуют расколу массового сознания населения.

4. Первые лица государства, властная, политическая элита должны воплощать эту ценность в жизнь и строить свои стратегии на этой основе.

5. Должна быть сформирована активная социально-ответственная, профессиональная, компетентная национальная элита. За ней – наше будущее и лучшие должны быть в ее составе.

ЦІННІСНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ У ГРУПОВІЙ ВЗАЄМОДІЇ

КОРОБАНОВА О. Л.

**к. психол. н., науковий співробітник
лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України**

Сучасні суспільні трансформації, які відбуваються в політичній, економічній, духовній сферах суспільства в останній час, тягнуть за собою радикальні зміни в психології, ціннісних орієнтаціях і вчинках людей. Суспільна свідомість базується на певному рівні активності членів суспільства, громадянській свідомості і сформованих громадянських цінностях.

Спираючись на дані досліджень, проведених нами на виборці студентів НПУ ім. М. П. Драгоманова (105 осіб), за методикою семантичного диференціалу, найбільш мотивованою є актуальна політична поведінка, яка втілюється у відповідних діях, або синтетична, комбінована, а суто вербальні форми участі не є достатньо вживаними, мотивованими, такими, що сприяють досягненню поставленої мети участі. При цьому найбільш мотивовані форми політичної поведінки молоді, які посіли найвищі ранги, передбачали групову взаємодію, зокрема, виступ на зборах з метою переконати людей у своїх політичних поглядах, вступ у політичну партію, участь у громадських заходах, участь у передвиборчій кампанії.

Часто для того, щоби усвідомити власні цінності, молодій людині необхідно ідентифікуватися с певною групою та відокремити себе від інших. На тій же виборці за методикою М. Рокича було здійснено дослідження цінностей, на основі якого були складені групові ієрархії термінальних та інструментальних цінностей молоді. Ці ієрархії були проаналізовані та порівняні між собою. Перші місця в структурі інструментальних цінностей (цінностей – засобів) молодих людей посідають групові цінності вихованості, терпимості, життєрадісності та освіченості, які зображують портрет позитивної вихованої молодої людини як «продукту» виховання, приємної у спілкуванні, слухняної та толерантної. Проте вони справляють враження неможливості за їх рахунок досягти цінностей – цілей, які виявилися найбільш важливими для молоді, оскільки не приведуть ані до здоров'я, ані до щасливого сімейного життя, ані до свободи, не допоможуть зберегти кохання, та не можуть бути смислотвірними орієнтирами. Відсутність узгодженості між груповими цінностями – цілями та цінностями – засобами їх досягнення, унеможлиблює їх досягнення та свідчить, що в груповому полі соціальної взаємодії багато неусвідомленого. Зокрема, у термінальних цінностях свобода (самостійність, незалежність в судженнях і вчинках) посідає високий ранг (4,5), в той час як сміливість у відстоюванні ні своєї думки і незалежність посідають досить низькі ранги (відповідно 14,5 і 17) серед інструментальних цінностей, які визначають переважний шлях до досягнення термінальних цінностей.

На жаль, громадянські цінності щастя інших (добробуту, розвитку та удосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому) (ранг 16), суспільного визнання (отримання поваги оточуючих, колективу, товаришів по роботі) (ранг 17), а також продуктивного життя (як максимально повного використання своїх можливостей, сил та здібностей) (ранг 18) посідають останні місця серед термінальних цінностей в досліджуваних молодих людей.

ІНФОРМАЦІЙНА АГРЕСІЯ І НАСИЛЬСТВО ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

ВИНОГРАДНА О. В.

к. психол. н.,

Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України

Мой доклад построен на основе результатов кандидатской диссертации «Психологические факторы восприятия молодежью эпизодов насилия в художественны фильмах». Элементы насилия, агрессии мы видим в СМИ, Интернетe, социальных сетях. Многие избегают этого, многие, наоборот, заключены в это пространство. Больше всего страдают дети – от бесконтрольного просмотра всего того, что транслируется. Если старшие не поясняют того, что происходит, то они просто моделируют поведение, формируется насильственная картина мира, происходит идентификация с агрессором, возрастает детская агрессивность и преступность. Психологам надо бить тревогу. Хотелось, чтобы все – психологи, родители, педагоги все объединились для того, чтобы будущее поколение не страдали от того, что происходит.

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

МАНДРАГЕЛЯ В. А.
д. філос. н., професор,
професор кафедри глобалістики, євроінтеграції та
управління національною безпекою,
Національна академія державного управління при Президентіві України

Шановні колеги!

Сучасна мобільність – є і наслідком, і причиною глобалізації, яку ми спостерігаємо останнє десятиліття. Взагалі цивілізаційний світ відбувся через великі географічні відкриття. За статистичними даними, наприкінці 19 ст. середньостатистична людина переважно мешкала в радіусі 50 метрів від свого будинку, то сьогодні сучасна людина мешкає в радіусі 50 км. Якщо на початку 19 ст. поїздка до сусідньої країни для людини була подією надзвичайною, то на поч. 21 ст. поїздка і навіть переїзд людини до іншого континенту – річ звичайна. Різними є засоби пересування по територіях. В середині ХХ ст. нараховувалося близько 53 млн. машин, зараз – більш 750 млн.

Освіта. Було дуже дивно, коли я дізнався, що за кількістю іноземних студентів, які приїхали в нашу країну Туркменістан в Україні займає перше місце. В цій країні лише 6 млн. населення, а у нас, в Україні, навчається аж 13 тис. туркменістанських студентів. Це великий потенціал! Адже ці студенти стають носіями і розповсюджувачами європейських цінностей, а також цінностей української нації, культури, цінностей демократії. На другому місці – Азербайджан – 6 тисяч студентів, на третьому місці – Китай – майже 3 тис. студентів. Всього в Україні навчається трошки більше 40 тисяч студентів з різних країн світу. Це дуже мало. За сферами діяльності – це переважно медицина – 16 тисяч, інші спеціальності – 14 тисяч.

Якщо казати про навчання за кордоном... Незважаючи на те, що освіта не втратила остаточно довіру в суспільстві, але вона стрімко її втрачає. Мені прийшлося попрацювати в приватних вищих навчальних закладах і побачити як падає рівень підготовки наших школярів – особливо з географічних, історичних дисциплін. Навчання за контрактом

Українців за кордоном зараз навчається близько 25 тисяч. На перший погляд, можна припустити, що більшість з них обрали Росію. Але насправді – ні – зараз на першому місці – Польща, в якій на сьогодні навчається більш 10 тис. студентів. На 2-му місці – Німеччина – понад 9 тис. укр. студентів там навчаються. Чехія – на 3-му місці. Росія в цьому плані стрімко втрачає свої позиції. Хочу наголосити, що освіта – це можливість гнучко адаптуватися до сучасності. Маю на увазі мобільність в освіті і можливості отримати освіту за кордоном. Величезна кількість людей, які потрапляють за кордон, вони мають спокусу там залишитися, коли потрапляють у більш комфортні умови, також є велика небезпека втратити національну ідентичність. Але, на мій погляд, академічна мобільність – обмін студентами – це той шлях, який

поверне нас у русло європейської інтеграції. Сьогоднішня ситуація в світі – це «поворот до мобільності».

Фролов П.Д.: Як Ви ставитеся до такого поширеного вислову, що «американські вузи – це ті заклади, де російські професори навчають китайських студентів»?

Мандрагеля В.А.: за прогнозами вчених до 2050 року лише 8 млн. студентів з усього світу будуть навчатися за кордоном. Це не така велика цифра. В США велика група китайських студентів цілеспрямовано туди посилається державою. Китай зараз є майстерня при лабораторії американської, він зараз створює умови, щоб робити власні бренди. Досвід Південної Кореї доводить великий потенціал корейської нації щодо оволодіння та застосування новітніших технологій.

Фролов П.Д.: Як Ви ставитеся до змін в системі освіти, коли «концепція знань» має замінюватися «концепцією освіти для життя?»

Мандрагеля В.А.: Спеціально цим не займався, але в Америці якщо людина чогось не знає, їй пропонують звернутися до Гуглу –пошукової системи (загуглитися). Цього не можна схвалювати. Наші надбання, які були в освіті особливо 50-ті, 60-ті роки – Радянський Союз створював фундаментальну освіту. Цінуються в усьому світі саме наші айтішники – як наслідок застосування саме фундаментальної освіти. Проте без фундаментальних знань нам далі рухатися не можна! Є речі які стосуються цих чи інших питань, гуманітарних питань.

Є певний соціальний стереотип національних особливостей – угорська медсестра, польський сантехнік, тобто кожна нація, більш здатна до тієї чи іншої діяльності? Мені важко уявити, щоб українець крутив так гайки як китаєць – 12 годин при 12-хвилинній перерві на обід 3-чі на день. Якщо американцю необхідно зробити якусь штучну річ, він звернеться до росіянина. У кожної нації – свої сильні сторони. Про українців кажуть – «Там, де 2 українця, там 3 гетьмани» і це не може не позначатися на усіх сферах життя українського суспільства, у тому числі і в системі освіти.

ДИСКРЕДИТАЦІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

СУССЬКА О. О.

к. філол. н., доцент,

**професор кафедри зв'язків з громадськістю, психології і педагогіки,
Національний університет "Києво-Могилянська Академія"**

Хочу сказати об імідже науки – в законодательной и исполнительной системах власти. Это – отмена научных пенсий для тех, кто продолжает работать.

Вначале, такие факты – только в Днепропетровском национальном университете в течение марта-апреля 2015 года уволилось 100 профессоров и докторов наук, закрылось 4 совета по защите. Дальше – уволилось более 120 профессоров КПИ, 90 профессоров Киевского национального университета им. Т.Шевченка и т.д. У меня риторический вопрос – вернуться ли они назад? Перед более чем 300 вузов страны нависла угроза потери аккредитации. Вот последствия такого непродуманного решения правительства. И только то, что государству придется выплатить средства за невыполнение контракта остановило действие принятого мартовского Закона, а вовсе не стремление исправить ошибку для укрепления системы науки и образования.

Известно, что в области университетского образования Бил Риггенсон (2009 г.) описывает роль университетов на стыке веков – в обществе модерна и в обществе постмодерна. В обществах модерна университеты востребованы, т.к. четко завязаны на экономической системе и готовят специалистов, ориентированных на ее укрепление. В постмодерном обществе университет теряет такую связь с экономической системой. Мы еще не построили развитое индустриальное общество, но уже ориентированы на постмодерные ценности и правила, которые упраздняют университеты в их классическом понимании. Университет должен быть востребован! Иначе мы не переступим следующий виток развития и утратим то лучшее, что у нас было.

Главным условием фундаментальной науки, ее нормального функционирования является преемственность (лонгитюдность), развитие научных школ в разных отраслях науки и образования. Сохранение, преемственность достижений научных школ, возможность и необходимость сохранения гуманитарной науки, которая углубляет и развивает духовные основания развития общества. Базовыми предметами университетского образования в обязательном порядке должны остаться – философия, социология, психология, политология. Студенты должны знать и иметь представления о социальной структуре и основных социальных институтах общества. Нужно вернуть тот комплекс обязательных общеобразовательных дисциплин, который был в его классическом варианте!

ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ В ДЗЕРКАЛІ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

ХОРИНА О. І.

молодший науковий співробітник
лабораторії моніторингу суспільно-політичних процесів,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,

Шановні Колеги, я представляю деякі результати моніторингових досліджень, які проводить Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Співробітники лабораторії моніторингу суспільно-політичних процесів готують монографію «**Соціальна ситуація в Україні: тенденції динаміки (2011–2015 роки)**», де будуть представлені результати всеукраїнських репрезентативних опитувань.

Деякі питання стосовно перебігу освітніх інновацій в Україні я пропоную Вашій увазі зараз.

Система освіти за період незалежності України зазнала змін на гірше, на думку 36,9% респондентів, ще 29% вважають, що освітня галузь не змінилася, і тільки 13,4% опитаних вважають, що є суттєві зміни на краще. Якість освіти визнається майже половиною опитаних на середньому рівні 48,7%, низькою чвертю респондентів 25%, невідомого/незрозумілого рівня – 13,1%, високою якість освіти є для 9,2% громадян. І байдужих до цього питання 4%.

Розподіл відповідей на запитання **“Як змінилася, на Вашу думку, за роки незалежності система освіти в Україні?”** (у %)

- зазнала кардинальних змін на краще13,4
- не зазнала суттєвих змін.....29,0
- зазнала змін на гірше.....36,9
- важко відповісти17,9
- мені це байдуже2,8

Розподіл відповідей на запитання **“Як Ви оцінюєте якість освіти, яку забезпечує сучасна українська освітня система?”** (у %)

- висока..... 9,2
- середня.....48,7
- низька.....25,0
- важко відповісти.....13,1
- мені це байдуже..... 4,0

Щоби я хотіла зауважити. По низці запитань, які я зараз презентую є значний відсоток респондентів, які дають відповіді «мені байдуже». Це для мене показник якоїсь недослідженої якості суб’єктності.

Майже три чверті респондентів 74,4% вважають, що якісна освіта в Україні є недоступною для всіх громадян на противагу майже чверті, хто вважає її доступною.

Розподіл відповідей на запитання **“Чи є доступною для всіх громадян України якісна освіта?”** (у %)

цілком так	3,9	24,0
скоріше так, ніж ні	20,1	
скоріше ні, ніж так	39,3	74,4
зовсім ні	35,1	
важко відповісти	1,6	
мені це байдуже	0,0	

Більше третини опитаних оцінюють більшою мірою негативно хід реформування освітньої системи 35,6%, також більше третини громадян не можуть оцінити хід реформ 31,3%. Майже третина респондентів вважають, що освітні реформи проходять позитивно 27,5%. І досить значний відсоток громадян байдужі до цього питання – 5,6%.

Розподіл відповідей на запитання **“Як Ви оцінюєте хід реформування системи освіти в Україні?”** (у %)

цілком позитивно	4,2	27,5
скоріше позитивно	23,3	
скоріше негативно	25,7	35,6
зовсім негативно	9,9	
важко відповісти	31,3	
мені це байдуже	5,6	

Загальний освітній рівень населення знизився на думку майже сорока відсотків респондентів (39,3%), не змінився – 27,7%. Виріс рівень освіти для 17% опитаних. Тих, хто вагається з власним ставленням – 13,2%. Тих, кому байдуже – 2,8%.

Розподіл відповідей на запитання **“Як змінився за роки незалежності загальний освітній рівень населення України?”** (у %)

- підвищився.....17,0
- не зазнав суттєвих змін.....27,7
- знизився.....39,3
- важко відповісти.....13,2
- мені це байдуже.....2,8

Які напрями реформування української освіти та їх оцінку громадянами я сьогодні презентую:

1. Подолання хабарництва, корупції в освіті.
2. Ставлення до ЗНО.

Порівняно з 2013 роком, у 2014 збільшилася частина громадян, які вважають останній рік, вільним від корупції в освіті, таких 23,4%, більший відсоток

співвітчизників приєднуються до протилежної думки, таких 36,4%, це майже на 8% менше ніж у попередньому році (2013). Збільшився відсоток байдужих до цього питання громадян 36,2%.

Можна припустити, що громадяни вірять в хід реформ і представникам «нової влади» після революційних подій.

Розподіл відповідей на запитання *“Чи згодні Ви з тим, що завдяки заходам, які вживалися державою, нинішній рік став роком без корупції на вступних іспитах до вищих навчальних закладів?”* (у %)

	Вересень 2006 р.		Вересень 2007 р.		Жовтень 2008 р.		Жовтень 2009 р.		Серпень 2011 р.		Серпень 2012 р.		Серпень 2013 р.		Вересень 2014 р.	
цілком згоден	1,8	9,1	2,8	11,9	4,0	18,3	2,7	16,0	4,8	23,0	4,9	20,6	3,9	17,6	3,8	23,4
скоріше згоден	7,3		9,1		14,3		13,3		18,2		15,7		13,7		19,6	
скоріше не згоден	24,7	57,7	22,6	50,0	27,3	51,1	27,4	54,2	20,7	37,6	17,4	37,1	27,9	44,8	21,7	36,4
зовсім не згоден	33,0		27,4		23,8		26,8		16,9		19,7		16,9		14,7	
мені це байдуже	5,3		4,9		6,4		6,5		12,5		11,7		3,9		4,0	
важко відповісти	27,9		33,1		24,2		23,3		27,0		30,6		33,6		36,2	

Відсоток згодних з твердженням, що останній рік став вільним від корупції під час вступної компанії, вищий серед респондентів, чиї діти стали студентами – 38,9% ніж серед тих, чиї діти не вступили до ВНЗ – 22,2%, і ще нижчий серед тих, де не було абітурієнтів – 20,5%. Відповідна динаміка спостерігається із байдужими до цього питання і такими, хто вагався з відповіддю. Тих, хто сумнівається в ефективності антикорупційних дій стало менше на 9% порівняно з 2013 роком.

Серед окремих категорій респондентів (на момент останнього опитування):

	Респонденти, в сім'ях яких є молоді люди, що цього року вступали до ВНЗ і стали студентами		Респонденти, в сім'ях яких є молоді люди, що цього року вступали до ВНЗ і не вступили		Респонденти, в сім'ях яких немає молодих людей, що цього року вступали до ВНЗ	
цілком згоден	10,4	38,9	0,0	22,2	2,7	20,5
скоріше згоден	28,5		22,2		17,8	
скоріше не згоден	28,5	42,7	14,8	44,4	20,6	35,4
зовсім не згоден	14,2		29,6		14,8	
мені це байдуже	1,0		3,7		4,5	
важко відповісти	17,5		29,6		39,6	

Більшість опитаних позитивно ставляться до ЗНО, зокрема 56,7% опитаних, і 68,5% серед родичів, діти яких брали участь в оцінюванні рівня знань. Негативне ставлення до ЗНО оцінюється приблизно однаково 12,9% громадянами і 15% – родичами випускників шкіл. Тих, хто вагається з відповіддю більше серед громадян 24,7%, ніж серед родичів 14,6%.

Розподіл відповідей на запитання *“Як Ви ставитеся до запровадження в Україні ЗНО – зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників загальноосвітніх шкіл у формі тестування, результати якого є підставою для зарахування до ВНЗ (вищих навчальних закладів)”** (у %)

	По вибірці в цілому	Серед респондентів, чії члени родини проходили цього року ЗНО
позитивно	56,7	68,5
негативно	12,9	15,0
важко відповісти	24,7	14,6
не чув про таке	5,6	1,9

Отже, можна узагальнити презентовані дані наступним чином: освітні інновації провадяться, і деякі з них оцінюються переважно позитивно, зокрема введення ЗНО. Що стосується боротьби з корупцією, то частина скептично налаштованих респондентів переважає оптимістично налаштованих, і ця тенденція триває. Більша частина опитаних вважають, що система освіти кардинально не змінилася, а якісна освіта лишається недоступною в уяві громадян. Майже половина вважає, що якість освіти в Україні є на середньому рівні. Тим не менше жителі України вважають, що реформування йде в правильному напрямку, хоча скептиків і «невизначених» поки що більше, ніж тих, хто помічає позитивні зміни.

В підготовці доповіді були використані матеріали Інформаційних бюлетенів ІСПП НАПН України, які Ви можете знайти на сайті Інституту за посиланням: http://ispp.org.ua/bibl_6.htm

Більше аналітики, узагальнень і тенденцій розвитку освітньої галузі Ви знайдете в монографії «Соціальна ситуація в Україні: тенденції динаміки (2011–2015 роки)».

ОСВІТНІ МАС-МЕДІА: САМООРГАНІЗАЦІЯ У ФОРС-МАЖОРНИХ ОБСТАВИНАХ

ТКАЧЕНКО Л. І.
к. пед. н., керівник прес-служби НАПН України,
Президія НАПН України

Проблеми розвитку суспільства (суспільної свідомості) й проблеми розвитку освітньої галузі є як взаємопов'язаними, так і взаємообумовленими. Серед низки суспільних проблем, породжених сучасною політичною ситуацією, на перший план висувається національне згуртування, у якому великі надії покладаються на освіту.

Демократизація суспільства, ствердивши плюралізм практично в усіх сферах діяльності людини, за відсутності цілеспрямованої політики формування політичної нації в державі, утвердила (якщо не культивувала) по суті свободу відмінностей аж до протистояння. За умов браку політичної культури й традицій демократичного шляху розвитку, саме освітня практика й діяльність, пов'язана з освітою, залишається тим об'єднуючим інституціональним фундаментом, який нині можна підвести під громадянську активність. Саме освіті припадає завдання одночасного розв'язання двох проблем – розвинути «феномен майдану» до легітимної системної опозиційної діяльності завдяки національному об'єднанню.

У цій діяльності освітян (ми розуміємо під цим терміном педагогів-практиків, науковців, управлінців та ін. аж до освітянської преси) велику об'єднувальну роль здійснюють освітянські мас-медіа.

Нині мас-медіа є тим каналом передачі повідомлень, які можуть реально впливати на ситуацію в суспільстві.

Щодо традиційних каналів передачі інформації – телебачення, радіо, друковані мас-медіа, – то, на жаль, освітня галузь ними практично не озброєна, й надії на переімени немає.

З іншого боку, розвиваються швидкими темпами особисті й неофіційні канали комунікації – соціальні он-лайн медіа. Їхні переваги в тому, що вони поєднують найкращі риси – актуальність, доступність (територіальну, часову й фінансову), демократизм, безпосередність тощо, що сприяють впливові на споживача.

Вбачається перспективним поєднання авторитетності, компетентності й професіоналізму традиційних друкованих освітніх мас-медіа з актуальністю, доступністю, демократизмом соціальних он-лайн медіа.

Отже, конкретна пропозиція, що виноситься на обговорення – започаткування й вихід у світ освітянських он-лайн видань (видання) як неприбуткових, засновником яких виступає НАПН України й громадські організації (як співзасновники).

Наприклад, «Педагогічна газета *on-line*».

ЗМІСТ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ: ОЦІНКИ, МОДЕЛІ, ПРОГНОЗИ

Фролов П. Д. Стан громадської думки: розкол чи консолідація?	2
Афонін Е. А. Перешкоди на шляху Української трансформації – це безвихідь чи невміння адаптувати універсалії?	4
Валевський О. Л. Політика реформ і популізм	5
Римаренко С. Ю. Символічні змісти регіональної політики України	6
Розумний М. М. Соціальні чинники в політичному аналізі	7
Кисельов С. О. Друга каденція А. Яценюка: результати та перспективи	8
Рафальський І. О. Національне самовизначення українського народу	9
СОЦІАЛЬНА МОБІЛІЗАЦІЯ ТА ГРОМАДСЬКА САМООРГАНІЗАЦІЯ: ЯК ПОДОЛАТИ ВИКЛИК БЕЗСУБ'ЄКТНОСТІ?	
Василевська Т. Е. В пошуках громадянської солідарності: український контекст	11
Горностай П. П. Громадянське суспільство та інформаційна війна	12
Гранчак Т. Ю. Формування управлінських систем мережевого типу як чинник соціальної мобілізації	13
Смолянчук В. Ф. Мілітарні можливості громадянського суспільства: український варіант	14
Богайчук В. Ж. Вплив громадянського суспільства на сектор національної безпеки	16
Половинчак Ю. М. Аксіологічні аспекти соціальної мобілізації в Україні на сучасному етапі	18
РОЛЬ ОСВІТИ В ПРОЦЕСАХ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ	
Виговська О. І. Прагнемо загальнонаціональної консолідації? – Надаймо ОСВІТІ „точки опори”!	20
Кияшко Л. О. Динаміка політичної свідомості студентської молоді під впливом політичних подій	23
Краснякова А. О. Вплив політичних подій на мотиваційну складову громадянської активності молоді	26
Панькова О. В. Соціальне самопочуття населення України в умовах воєнного конфлікту	27
Коробанова О. Л. Ціннісна детермінація політичної поведінки у груповій взаємодії	28
Виноградна О. В. Інформаційна агресія і насильство та його наслідки	29

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Мандрагеля В. А. Академічна мобільність в умовах глобалізації: досвід для України	30
Суська О. А. Дискредитація вищої школи в сучасній Україні	31
Хоріна О. І. Освітні інновації в дзеркалі громадської думки	32
Ткаченко Л. І. Освітні мас-медіа: самоорганізація у форс-мажорних обставинах	35